

Vähemmistökielen osaaminen, äidinkieli, juuret vai passi?

Vepsäläiseksi identifioituminen 2000-luvulla

ULRIKKA PUURA

Kansallisvaltiot ymmärretään usein kuvitteellisina yhteisöinä, joissa yhteenkuuluvuutta luodaan toistuvien diskursseiden yhtenäisestä kansakunnasta. Yhtenä yhdistävänä symbolina on yhteiseksi koettu kieli. (Anderson 1991.) Katoaako etninen ryhmä, jos se vaihtaa kielensä? Vepsän kieltä puhuvilla ei ole vepsäläistä kansallisvaltiota, tasavaltaa tai nykyisellään edes maantieteellistä nimikkoaluetta. 2000-luvulla Venäjä tosin on muodollisesti tunnustanut vepsäläiset yhdeksi lukuisista alkuperäiskansoistaan, mutta olemassa ei ole esimerkiksi Suomen saamelaismääritelmän (laki saamelaiskäräjistä 1995/974) kaltaista ”vepsäläismääritelmää”, jonka perusteella voitaisiin sanoa, kuka on vepsäläinen.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella, miten vepsän puhujat kommentoivat vepsän kieltä vepsäläisyyden merkinä. Analysoin myös sitä, mitä muita piirteitä kielikeskustelussa nostetaan esiin vepsän taidon ohella, kun käsitellään vepsäläisyyteen identifioitumista. Selvitän, miten vepsän kielen osaamisesta puhutaan, millä perusteella vepsää pidetään äidinkielenä ja miten kaksikielisyys käsitetään kahdessa erilaisessa vepsää puhuvassa ryhmässä. Vepsän kielen ja vepsäläisyyden elinympäristö on perinteisesti ollut vepsäläinen kylä (Grünthal 2011; Salve 1998; Strogalštšikova 2005). Tutkimukseni haastatelluista ne vepsänpuhujat, jotka asuvat Leningradin alueen kylissä, edustavat tällaisia ”perinteisiä” äidinkielisiä vepsänpuhujia. Pienemmän mutta näkyvämmän ryhmän muodostavat standardikielen kanssa tekemisissä olevat, pieneen vepsäläisaktiivien joukkoon kuuluvat Karjalan tasavallan vepsäläiset, joita aineistossani edustavat ELDIA-projektissa haastatellut ihmiset (Puura, Karjalainen, Zaiceva & Grünthal 2013; ks. myös ELDIA; Laakso, Sarhimaa, Spiliopoulou Åkermark & Toivanen 2016).

Uusimmat, vuoden 2010 väestönlaskentatiedot (Perepis 2010) osoittavat, että vepsän kieltä osaamattomia mutta silti vepsäläisiksi itsensä mieltäviä on nykyisellään runsaammin kuin ennen. Sen vuoksi etsin aineistosta vastausta myös siihen, miten vepsänpuhujat suhtautuvat kieltä osaamattomiin vepsäläisiin ja mistä piirteistä he kokevat vepsäläisyyden muodostuvan silloin, kun vepsän kielen taito puuttuu. Vepsänpuhujien näkemyksiä on tärkeää pohtia myös kielen elinvoimaisuuden näkökulmasta, sillä heidän kieliassenteensa ja -ideologiansa vaikuttavat siihen, halutaanko erittäin uhanalaisen vepsän

kielen ylläpitämiseksi nähdä vaivaa ja minkälaisena kielen toivotaan säilyvän (ks. kieli-ideologioiden tutkimuksesta Mäntynen, Halonen, Pietikäinen & Solin 2012).

Artikkelini rakentuu seuraavasti: Luvussa 1 luon katsauksen vepsän kieleen ja vepsäläisiin Venäjän ja Neuvostoliiton väestönlaskentatietojen ja aiemman tutkimuksen valossa. Luvussa 2 esittelen käyttämäni aineiston ja tutkimusotteen. Luvut 3–5 muodostavat artikkelin ytimen. Luvussa 3 tarkastelen vepsän kielen taidon määrittelemistä. Luvussa 4 käsittelen vepsän asemaa äidinkielenä ja pohdin aineistoni valossa muun muassa sitä, voiko ihminen olla vepsäläinen, jos ei puhu vepsää. Luvussa 5 tarkastelen syntyperän ja passiin merkityn kansallisuuden merkitystä aineiston vastaajille. Luvussa 6 kokoaan esitellyt tulokset ja esittelen mahdollisia tulevan tutkimuksen aiheita.

1 Vepsäläiset ja vepsän kieli

Vepsäläiset ovat tiettävästi eläneet nykyisen puhuma-alueensa tienoilla jo ennen kuin slaavilaiset heimot alkoivat levittäytyä sinne 1000-luvun tienoilla (Pimenov & Strogalštšikova 1994: 19–23). Vepsä on itämerensuomalaisista kielistä itäisin; sen tunnettu puhuma-alue sijaitsee kolmen nykyisen hallinnollisen alueen rajalla. Pohjoisimpana Karjalan tasavallassa vepsää puhutaan Äänisjärven kaakkoisrannalla. Äänisen eteläpuolella vepsäläisalueet kuuluvat toisaalta Leningradin, toisaalta Vologdan alueeseen. (Ks. karttaa 1.)

Vepsän kieli on aina ollut puhujamäärältään verrattain pieni: eniten vepsäläisiä oli 1930-luvun alussa, jolloin heitä olisi väestönlaskentatietojen mukaan ollut yli 30 000. Tuolloin miltei kaikki vepsäläisiksi luetut oletettavasti myös puhuivat vepsää. 1930-luvulla alkaneeseen puhujamäärän nopeaan vähenemiseen (ks. taulukkoa 1) ovat syynä kaksikielisyyden leviäminen sekä vepsän kielen marginalisoituminen toisen maailmansodan ja muiden raskaiden poliittisten ja kulttuuristen muutosten vuoksi. Neuvostoliiton tietoinen assimilaatiopolitiikka, erityisesti pakkokollektivisointi ja Stalinin vainot 1930-luvulta alkaen, vepsäläisten kylien lakkauttamiset 1940–1960-luvuilla sekä kiihtynyt muuttoliike kaupunkeihin ovat johtaneet nykytilanteeseen, jossa vepsäläiskylien keskinäiset yhteydet ovat katkenneet. Nykyisellään kylät ovat muutamaa Karjalan tasavallassa sijaitsevaa kylää lukuun ottamatta joko tyhjentyneet tai niissä on jäljellä kourallinen pääosin iäkkäitä ihmisiä. (Grünthal 2011; Pimenov & Strogalštšikova 1994; Strogalštšikova 2016.)

Taulukko 1.

Vepsäläiset ja äidinkielliset vepsänpuhujat väestönlaskennoissa (Puura ym. 2013: 27).¹

	1897	1926	1939	1959	1979	1989	2002	2010
Vepsäläisten lukumäärä	25 607	32 773	31 449	16 170	7 550	12 142	8 284	5 936
Äidinkiellisiä puhujia	[25 000]	31 000	?	7 600	2 840	6 350	[<4 000]	1 821

1. Taulukossa on merkitty hakasulkein arvio äidinkiellisiksi puhujiksi ilmoittautuneiden määrästä niissä väestönlaskennoissa, joissa äidinkieltä ei ole suoraan kysytty.

Kartta 1.
 Vepsän kielen tunnetut puhuma-alueet 1900-luvulla (katkoviiva) ja 2000-luvulla (rajatut saarekkeet) suomenkielisin nimin (Grünthal 2015: 12).

Edellä ollut taulukko 1 esittää vepsäläisten ja vepsää äidinkielenään puhuvien lukumäärän väestönlaskennoissa runsaan vuosisadan ajalta. Yhteiskunnalliset murrokset mutta toisaalta myös väestönlaskentojen epäloogisuudet ja suoranaiset manipulaatiot heijastuvat vepsäläisten määrän romahtamiseen vuosien 1939 ja 1959 laskentojen välissä; vastaavasti perestroikan kausi ja vepsäläisten etninen herääminen näkyvät vepsäläisiksi ilmoittautuneiden määrän kasvuna 1980-luvun lopussa (ks. Grünthal 2011: 278–282; Lallukka 1990: 71–82; Strogalštšikova 2005: 173–174). Taulukon kuvaamia vepsäläisiä koskevia väestönlaskentatietoja ja (kieli)sosiologisia olosuhteita on tutkinnut erityisesti vepsäläinen Zinaida Strogalštšikova (ks. esim. 1989, 2005, 2008, 2016).

Vepsäläisyys ja vepsän kielen taito on perinteisesti esitetty essentialistisessa suhteessa toisiinsa (vrt. esim. Jaffe 2007: 53): vepsän kielen osaamisen on katsottu olevan vepsäläisyyden keskeisin piirre. Tavallisesti tutkimuksissa on todettu, että kielen ohella on vaikea löytää muita etnistä identifioitumista määritteleviä piirteitä, jotka erottaisivat vepsäläiset venäläisistä. (Esim. Puura ym. 2013: 19–22; Salve 1998; Saressalo 2005: 16–19.) Salven (mas. 120) mukaan ”vepsäläisten kansallinen identiteetti on ennen kaikkea kielellinen, ja muut kansalliseen identiteettiin vaikuttavat tekijät puuttuvat miltei kokonaan”, sillä vepsäläiset eivät eroa venäläisistä uskontonsa, tapojensa tai elinkeinonsa vuoksi. Monet näin ollen identifioituvat vepsää puhuviksi venäläisiksi (mas. 121). Saressalo (2005: 10) toteaa, että vepsäläisten kohdalla puhutaan ”kansallista identiteettiä vailla olleesta kansasta, joka on ollut sekä kulttuurisen että yhteiskunnallisen väheksynnän ja sorron alla”.

Aiemmin tilanne on ollut kuitenkin toinen, sillä kansatieteilijöiden mukaan vepsäläisten etnisen yhteenkuuluvuuden tunne oli vahva 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, jolloin vepsäläisalueet olivat sidoksissa toisiinsa taloudellisin ja kulttuurisin sitein (Pimenov & Strogalštšikova 1994: 26–27). Vepsäläisyys ja vepsän kielen osaaminen näyttävät olleen vielä 1980-luvulla tiiviissä suhteessa toisiinsa, sillä vain pieni vähemmistö Strogalštšikovan (2005: 174) tuolloin tutkimuksessaan haastattelemista vepsäläisistä ei osannut lainkaan vepsää. Sen sijaan kielen siirtyminen sukupolvelta toiselle oli tuolloin jo katkennut (Strogalštšikova 1989).

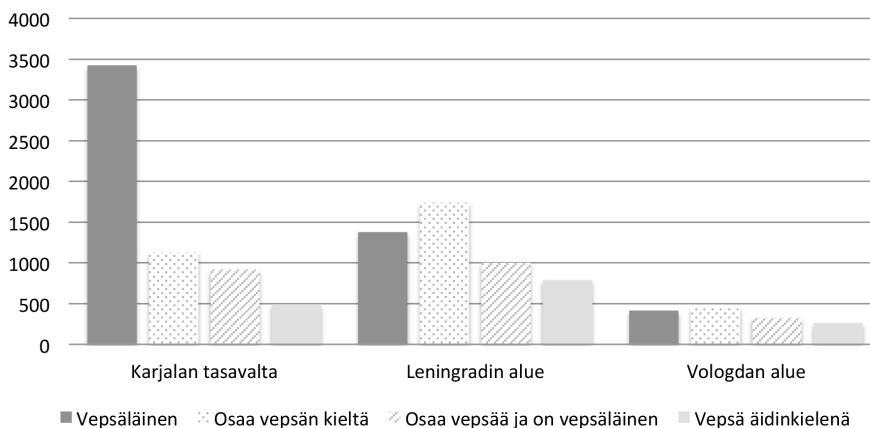
Tämän tutkimuksen näkökulmasta uusimmassa, vuoden 2010 väestönlaskennassa on kolme kiinnostavaa lukumäärää (ks. kuviota 1 seur. sivulla): kansallisuudekseen vepsäläisen ilmoitti 5 963 henkeä, vepsän kieltä kertoi osaavansa 3 613 henkeä,² ja 1 821 henkeä piti vepsää äidinkielenään (Perepis 2010). Vepsäläisiksi itsensä ilmoittaneista vepsän kieltä sanoi osaavansa 2 362 henkeä (39,8 % vepsäläisistä). Kaikista vepsän kielen taitoisista pääosa (65,4 %) ilmoitti olevansa kansallisuudeltaan vepsäläisiä. Lisäksi oli paljon sellaisia, jotka osasivat vepsää mutta ilmoittautuivat etnisesti venäläisiksi (1 182). Näin ollen ainakaan väestönlaskentatietojen valossa vepsän kielen taito ei yksin määrittele vepsäläisyyttä.

Kuviossa 1 vepsän kielen taito ja etninen identifioituminen on eritelty alueittain. Karjalan tasavallassa oli huomattavasti enemmän vepsäläiseksi itsensä ilmoittaneita kuin muilla alueilla, mutta siellä vepsäläisiksi rekisteröityneistä vain joka neljäs ilmoitti osaavansa kieltä. Loput vepsäntaitoiset katsoivat olevansa etnisesti venäläisiä, pieni osa myös karjalaisia. Sen sijaan Leningradin ja Vologdan alueilla noin kolme neljästä vepsäläiseksi ilmoittautuneesta sanoi osaavansa vepsää. Lisäksi Leningradin alueella oli paljon sellaisia, jotka raportoivat osaavansa vepsää mutta ilmoittautuivat venäläisiksi (yli 700 henkeä). Tilastot siis osoittavat, että Karjalan alueella vepsäläisyyden määrittelyminen ei ole kovinkaan vahvasti sidoksissa kieleen. Sen sijaan Leningradin ja Vologdan alueilla monet vepsän kielen taitoisetkin mieltävät itsensä etnisesti venäläisiksi.

Väestönlaskentatiedot edustavat virallista, hallinnon näkökulmasta esitettyä tietoa vepsäläisten lukumäärästä. Ne eivät kuitenkaan paljasta kielenpuhujien omaa käsitystä yhteisönsä rajoista. Kaikki vepsäläiseksi itsensä lukevat tai vepsän kieltä osaavat eivät

2. Lukumäärä on tulos väestönlaskennan kysymyksestä ”Mitä muita kieliä osaatte?”. Vastaja on saanut ilmoittaa korkeintaan kolme osaamaansa kieltä venäjän kielen lisäksi. (Instruksija 2009: 44.)

jaa käsitystä vepsäläisistä yhtenäisenä etnisenä ryhmänä. Strogalštšikovan (2005: 172–173) mukaan 1980-luvulla vain joka kymmenes tuolloin haastatelluista vepsäläisistä mielsi ”Vepsän maan” kokonaisuudeksi ja yksi sadasta osasi nimetä vepsäläisten kaikki asutusalueet. Oletettavaa on, että kaupungeissa elävät, vepsän standardikielen ja sen avulla levitetyn vepsäläisdiskurssin kanssa tekemisissä olevat vepsäläiset hahmottavat nykyäänkin vepsäläisten lukumäärän ja asuinalueet eri tavalla kuin kylävepsäläiset.

Kuvio 1.

Kansallisuus ja kielitaito Venäjän vuoden 2010 väestölaskennan mukaan. Alkuperäinen data on saatavilla Venäjän federaation tilastokeskuksen verkkosivuilla³.

Lähtökohtana tässä tutkimuksessa on ero Petroskoin ympäristöön keskittyvän vepsänkielisen älymystön ja vepsänkielisissä verkostoissa maaseudulla elävien ”tavallisten” vepsänpuhujien välillä. Historiallisesti suurimmat vepsänkieliset yhteisöt ovat olleet Leningradin ja Vologdan alueen kylissä, joissa vepsä elää nykyäänkin jokapäiväisen kommunikation kielenä – pääsääntöisesti vanhojen ihmisten puhumana (Pimenov & Strogalštšikova 1994: 19).⁴ Revitalisaation, vepsän kielen tutkimuksen ja koulutuksen sekä vepsänkielisen julkaisemisen keskuspaikka taas on Karjalan tasavallan pääkaupunki Petroskoi, jonne keskittyy standardikielen käyttö ja kehitys. Myös vepsänkielisen kirjallisuuden ja muun median levikki rajoittuu pääosin Karjalan tasavallan alueelle. Lisäksi vepsän status eri alueilla on lainsäädännönkin näkökulmasta erilainen, sillä Karjalan tasavallassa on erillinen kielilaki⁵, joka nostaa vepsän karjalan ja suomen ohella erityisasemaan.

Normitetun ja kodifoidun kielimuodon eli standardikielen luominen on keskeinen keino rakentaa kansakunnan yhtenäisyyttä. Usein standardikielestä muodostuu

3. http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm. Ks. tarkemmin Perepis 2010.

4. Vuonna 2010 vepsäläisten mediaani-ikä oli 54,8 vuotta, kun se koko Venäjällä oli 38. Kylissä elävien vepsäläisnaisten mediaani-ikä oli vielä korkeampi, 60,9. Tämä tarkoittaa, että kylien vepsäläisnaisista yli puolet oli tuolloin yli 60-vuotiaita. (Perepis 2010: taulukko 25.)

5. *О государственной поддержке карельского, вепсского и финского языков в Республике Карелия* (Karjalan tasavallan laki karjalan, vepsän ja suomen kielelle Karjalan tasavallassa annettavasta valtion tuesta); lakia säätävä kokous hyväksyi lain 17. maaliskuuta 2004.

tällöin ryhmän symboli. Myös 1980-luvun lopussa organisoitunut vepsäläisten etninen liikehdintä on painottunut pääosin kielen kehittämiseen (esim. Siragusa 2012: 33–34; Heikkinen 1998: 142), vaikka liikkeen tavoitteena oli 1990-luvun alussa hyvin konkreettisesti vepsäläisen elinympäristön, pääasiassa kylien, säilyttäminen ja kehittäminen (ks. Klementjev, Kožanov & Strogalštšikova toim. 2007: 80). Vastaavissa tilanteissa, joissa vähemmistökieli on ollut uhanalaisessa asemassa, on länsimaissa viime vuosina tutkittu paljon niin sanottuja uuspuhujia (*new speakers*, ks. esim. O'Rourke & Ramallo 2013), jotka ottavat perintökielensä (*heritage language*, ks. esim. Laakso ym. 2016: 11–13) takaisin opiskelemalla sitä aikuisena. Vepsän tapauksessa tällaisia uuspuhujia on joitakin, heistä suurin osa Petroskoin yliopiston vepsän kielen oppiaineesta valmistuneita nuoria aikuisia. Uuspuhujien käyttämä vepsän normitettu muoto, josta venäjän vaikutus on pyritty riisumaan vähiin, on hyvin toisenlainen kuin perinteinen kylissä puhuttu vepsä (Puura tulossa 2018). Uuspuhujien ääni kuuluu tässä tutkimuksessa, sillä he ovat kiinnostava, joskin hyvin pieni ryhmä, jonka asenteilla on suuri vaikutus vepsän kielen tulevaisuuteen.

2 Aineisto ja analyysin välineet

Tämän tutkimuksen aineisto koostuu kahdessa erillisessä projektissa kenttätöin kerätystä materiaalista. Molempien projektien haastattelut sekä keskivepsän lomakekyselyt tehtiin pääosin vepsän kielellä venäjää tarvittaessa apuna käyttäen. Näin ollen käsittelen tässä tutkimuksessa vepsänpuhujien mielteitä, ja projekteissa tehtyjen kieli-valintojen vuoksi tutkimuksen ulkopuolelle jäävät ne vepsäläiseksi itsensä katsovat, joilla ei ole minkäänlaista vepsän kielen taitoa.

Aineiston ensimmäistä osaa, keskivepsän aineistoa, on käytetty projektin ”Vepsäläinen kieliyhteisö 2000-luvulla” julkaisuissa (Grünthal 2009, 2011, 2015; Karjalainen 2016; Puura 2010, tulossa 2018). Tätä aineistoa säilytetään Kotimaisten kielten keskuksessa ja Helsingin yliopistossa. Se on kerätty Podporožjen kunnan vepsäläiskylistä vuosina 2006–2009. Kenttämatojen tavoitteena oli saada kuva 2000-luvun vepsänkielisistä yhteisöistä, paikallisten ihmisten vepsän ja venäjän kielen käytöstä sekä heidän kielellisestä identifioutumisestaan lomakekyselyn, vapaamuotoisten haastatteluiden ja osallistuvan havainnoinnin keinoin. Neljän kenttämatojen aikana haastateltiin yli 150 henkilöä, joista muutamia useampaan kertaan. Tässä artikkelissa esittelemääni tutkimukseen olen analysoinut vuosina 2006–2008 kyselylomakkein (N = 143) kerättyjä tietoja. Lomakkeeseen pohjautuvia haastatteluja tehtiin Ladvan, Mäggärven, Šondjalan ja Pecoilan⁶ kylissä. Suurin osa vastaajista oli kylien pysyviä asukkaita, mutta lisäksi lomakkeen tiedot kerättiin 15:ltä kesänviettoon tulleelta mäggärveläistaustaiselta vepsäläiseltä, jotka asuivat tuolloin Kurban keskuskylässä (sisältyvät Mäggärven haastateltuihin). Kylien asukkaat ovat iäkkäitä, joten haastatellut olivat pääosin eläkeikäisiä, mutta aineistossa on myös työikäisiä sekä yksi teini-ikäinen (ks. taulukkoja 2a ja 2b).

6. Веп. Ладва, Мягозеро, Шондовичи, Пелдуши. Kartassa 1 kylien suomenkieliset nimet ovat Latva, Mäkijärvi, Suontala ja Petsoila.

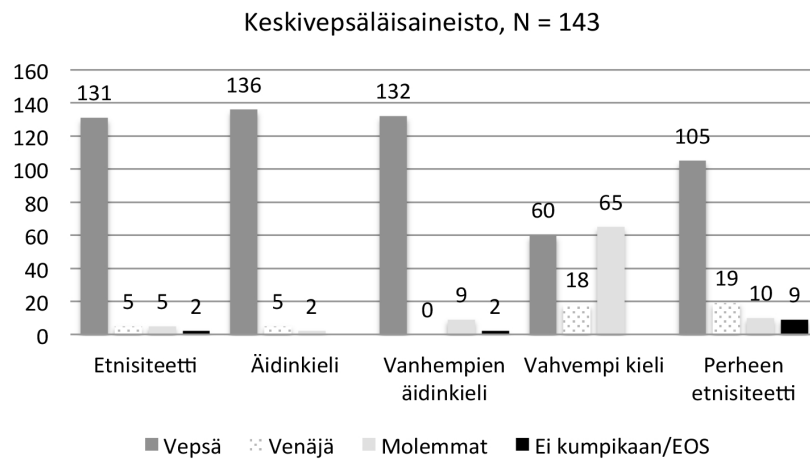
Taulukko 2a.
Keskivepsän lomakeaineisto.

Kylä	Keruvuodet	Haastateltuja	Naisia
Ladv	2006–2007	56	33
Mäggärv	2007	58	37
Šondjal	2007–2008	20	9
Pecoil	2008	9	4
Yhteensä		143	83

Taulukko 2b.
Haastatellut ikäryhmittäin keskivepsän lomakeaineistossa (v. 2007 mukaan).

Ikä	Lukumäärä
yli 65 v	96
50–64 v	32
30–49 v	14
16–29 v	1
Yhteensä	143

Kuviossa 2 on esitelty vastaajien oman ilmoituksen mukainen etninen identifiointi sekä kielitaito ja sen tausta. Palaan kuviossa eriteltyihin piirteisiin tulevissa luvuissa.

Kuvio 2.
Etninen ja kielellinen identifiointi keskivepsäläisaineistossa 2006–2008.

Tätä tutkimusta varten analysoin lähemmin äänitallennettuja ja litteroituja haastateltuja, joita tehtiin lomakekeruun yhteydessä. Valitsin tarkempaan tarkasteluun 26 haas-

tattelu vuosilta 2006 ja 2007 Ladvan ja Mäggärven kylistä. Otokseen sisältyy sekä vepsäläisen että suomalaisen haastattelijan tekemiä haastatteluja, sillä halusin tasapainottaa haastattelijan ja hänen kielellisten valintojensa mahdollista vaikutusta vastauksiin. Moni informantti tiesi, että vepsäläiset haastattelijat (VHaa1, VHaa2) ovat keskeisiä kieliaktiivisteja, mikä on saattanut saada haastateltavat korostamaan omaa vepsäläisyyttään (ks. esim. 6 s. 239). Suomalaiset haastattelijat (SHaa1 ja SHaa2) olivat informanteille ennestään tuntemattomia.

Ladvassa vuonna 2006 vepsäläishaastattelijan tekemistä haastatteluista ovat mukana kaikki lukuun ottamatta kolmea teknisistä syistä litteroimatta jätettyä ja yhtä ryhmäkeskusteluna käytyä haastatteluja. Mäggärven aineistosta valitsin myös nuorempien ikäryhmien edustajien haastatteluja täydentämään Ladvan aineistoa. Haastatteluaineiston koostumus käy ilmi taulukosta 3.

Taulukko 3.
Keskivepsän analysoitu haastatteluaineisto.

Kylä	Haastateltuja	Sukupuoli	Ikäryhmittäin	Kesto
Ladv	15	naisia 9 miehiä 6	65+: 12 50–64: 3 30–49: 0 18–29: 0	3 t 9 min
Mäggärv	11	naisia 6 miehiä 5	65+: 5 50–64: 2 30–49: 4 18–29: 0	3 t 33 min
Yhteensä	26	naisia 15 miehiä 11	65+: 17 50–64: 5 30–49: 4 18–29: 0	6 t 42 min

Aineiston toinen osa, ELDIA-aineisto (ks. taulukkoa 4 seur. sivulla), käsittää 6 yksilö- ja 4 ryhmähaastattelua vuodelta 2011. Haastateltuja oli kaikkiaan yli 30, ja he asuivat Karjalan tasavallassa. Haastatteluihin osallistuneet olivat yhtä lukuun ottamatta vepsän kielen taitoisia, ja he edustavat melko tasaisesti kaikenikäisiä 18-vuotiaista yli 65-vuotiaisiin. (Puura ym. 2013: 54–65.) ”ELDIA – European Language Diversity for All” oli vuosina 2010–2013 toiminut kansainvälinen ja monitieteinen tutkimusprojekti. Vepsä oli yksi kahdestatoista suomalais-ugrilaisesta vähemmistökielestä, joiden puhujayhteisöjen nykytilaa projektissa selvitettiin. (Ks. Laakso ym. 2016; ELDIA.) Olen hyödyntänyt ELDIAN vepsäläishaastatteluaineistoa kokonaisuudessaan. Pääosin ELDIA-projektin haastatellut edustavat tässä tutkimuksessa vepsäläistä älymystöä. Haastatteluista kaksi nuorinta ikäryhmää (18–49-vuotiaat) edustaa Petroskoin korkeakoulutettua kulttuurieliittiä, samoin yksittäin haastatellut vanhimmat vastaajat. Vanhimmat ryhmä- ja parihaastatteluihin osallistuneet (50–64-vuotiaat Kaleigista ja yli 65-vuotiaat Šoutarvesta) olivat koulutukseltaan ja taustaltaan samantyyppisiä, kylässä eläviä rivikansalaisia kuten keskivepsäläisaineistoni haastatellut, joten olen analysoinut heidän vastauksiaan keskivepsäläisaineiston rinnakkaisaineistona (merkitty taulukossa 4 sulkeilla). Tämän

artikkelin esimerkeissä ELDIA-haastateltujen tunnuskoodeina on käytetty pelkkää numeroa ja sukupuolen tunnusta (F tai M); alkuperäiset koodit käyvät ilmi liitteestä.

Taulukko 4.
ELDIA-projektin analysoitu haastatteluaineisto.

Ikä	Haastateltuja	Haastattelut	Kulttuurieliitti
18–29 v	6	ryhmä: 6 N yksilö: 1 N (mukana myös ryhmässä)	6 naista
30–49 v	7	ryhmä: 3 N, 2 M yksilö: 1 N yksilö: 1 M	4 naista 3 miestä
50–64 v	11	(ryhmä: 7 N, 3 M) yksilö: 1 N	1 nainen
65+ v	12	(ryhmä: 5 N, 4 M) yksilö: 1 N (pari: 1 N, 1 M)	1 nainen
Yhteensä	36	26 naista 11 miestä	12 naista 3 miestä

Sosiolingvistiikan keskeisiä kiinnostuksen kohteita on se, kuinka kielen avulla luodaan ryhmiä ja identifoidutaan niihin (esim. Omoniyi & White 2006). Tämän tutkimuksen ydinkysymys liittyy kielen ja sosiaalisen identiteetin suhteeseen, josta on keskusteltu pitkään sekä sosiolingvistiikassa että muilla tieteenaloilla, erityisesti sosiaalipsykologiassa. Poststruktuurallisen identiteettikäsitteilyn mukaisesti katsotaan, että identiteetit ovat dynaamisia prosesseja, jotka ovat muutoksessa koko yksilön elinajan. Identiteetit ovat neuvoteltavissa, ja usein omia identiteettejä määritellään suhteessa johonkin toiseen. Kieli-identiteetistä puhuttaessa vedetään kieliyhteisöön kuulumisen rajoja. Yksilön tapa identifioitua vaihtelee (elämän)tilanteesta riippuen. (Pavlenko & Blackledge 2004.) Mäntysen ym. (2012: 325) mukaan kielen merkitys yksilön ja ryhmän identiteetille sekä kielen puhujisuuden määrittely ovat tärkeitä. Kieli-ideologiat vaikuttavat osaltaan siihen, miten kielen arvostus muuttuu sitä revitalisoitaessa ja minkälaisia ratkaisuja kieltä standardoitaessa tehdään (ks. Jaffe 2007: 53–55).

Tarkastelen edellä esittelemäni aineiston valossa neljää kielellistä identiteettiä määrittelevää teemaa: 1) vepsän kielen osaamista, 2) vepsää äidinkielenä, 3) passiini merkittävää vepsäläistä kansallisuutta sekä 4) vepsäläisiä sukujuuria. Näiden teemojen lisäksi ELDIA-haastatteluissa nousi esiin yksittäisiä hämärästi rajautuvia vepsäläisyyden määreitä, kuten vepsäläinen luonne, ylpeys tai periksiantamattomuus (Puura ym. 2013: 89–91) sekä vepsäläiset kasvopiirteet ja vepsäläinen aksentti. Tällaisia mainintoja ei kuitenkaan löydy keskivepsäläisaineistosta, enkä käsittele niitä tässä. Kielitaito on etnisen identifikaation kriteerinä esimerkiksi Suomen karjalankielisellä yhteisöllä, jossa halutaan korostaa äidinkielisyyden sijaan karjalan kielen osaamista. Karjalan Kielen Seuran mukaan karjalaisena tulee pitää henkilöitä, jotka ”itse puhuvat tai ymmärtävät karjalan kieltä tai joiden suvuissa sitä on puhuttu aiemmin ja joille karjalankielinen tausta on merkitykselli-

nen osa identiteettiä” (Sarhimaa 2017: 114). Vähemmistökieli omana tai (esi)vanhempien äidinkielenä sekä (esi)vanhempien sukuperimä ovat etniseen ryhmään kuulumisen kriteerejä muun muassa Suomen saamelaisille (laki saamelaiskäräjistä 1995/974 § 3). Vepsäläisten tapauksessa passiin merkitty kansallisuus on lisäksi nostettu teemaksi sen vuoksi, että se on ollut näkyvin ja pitkään ainoa institutionaalinen merkki vepsäläisyydestä ja tutkimus (esim. Jääts 2017) antaa viitteitä, että juuri passitietoja manipuloimalla on pyritty järjestelmällisesti hävittämään vepsäläiset perinteisiltä asuinalueiltaan.

Olen analysoinut ensin keskivepsän lomakekyselyt, minkä jälkeen olen käynyt läpi haastattelumateriaalin ja kenttämuistiinpanoni. Lähestymistapojen yhdistämisen etuna on se, että kvantitatiivisen tiedon kautta tutkittava ilmiö hahmottuu ja on mahdollista luoda tarkemmat tutkimuskysymykset. Tämän jälkeen päästään haastattelu- tai keskusteluaineiston analyysin avulla syventämään kuvaa tutkittavasta aihepiiristä. (Ks. esim. Vaattovaara 2009: 46–51.) Suhteutan kyselyvastauksista esiin nousevan kuvauksen keskivepsäläisestä ”todellisuudesta” haastatteluissa ilmi tuleviin kulttuurisiin jäsenyyksiin kielellisestä ja etnisestä identifikaatiosta. Analyysi perustuu ideologia-kriittiseen lähilukuun ja laadulliseen sisällönanalyysiin (ks. esim. Alasuutari 2001; Pasanen 2015: 58–60), jossa aineistosta on tyypitelty kunkin teeman erilaiset jäsenyykset. Näitä jäsenyyksiä analysoidaan historiallisissa ja sosiaalisissa kontekstissaan.

Esimerkit on litteroitu pääosin vepsän nykyistä ortografiaa noudattaen, mutta vepsän yleiskielestä poikkeavat kieliopin piirteet on säilytetty. Luettavuuden parantamiseksi olen poistanut toistoja. Pilkut merkitsevät esimerkeissä pidempiä taukoja. Venäjänkieliset kielenainekset on litteroitu SFS 4900 -standardin mukaisesti murteellisuudet ja kieliopilliset erityispiirteet säilyttäen. Kielellistä identifioitumista tarkasteltaessa on otettava huomioon myös sosiohistoriallinen konteksti. Sen vuoksi olen tarpeen mukaan avannut haastateltujen taustoja aineistoesimerkkien yhteydessä.

3 Vepsän kielen osaaminen

Vepsän kieli on väistynyt kotien kielenä, eikä se siirry sukupolvelta toiselle. ELDIA-projektin yhteydessä tehtyyn kyselyyn vastanneista vanhimpien ikäluokkien (50–64- ja yli 65-vuotiaat) välillä oli merkittävä ero itsearvioidun vepsän kielen suullisen taidon tasossa: yli 65-vuotiaista lähes 90 % sanoi sekä ymmärtävänsä että puhuvansa vepsää sujuvasti, kun taas 50–64-vuotiaista puhutun vepsän taitonsa arvioi erinomaiseksi tai hyväksi noin 60 % vastaajista. (Puura ym. 2013: 91–97, 102–108.) ELDIA-projektissa saadut tiedot sukupolvien välisistä eroista vepsän osaamisessa sekä vepsän kielen käytöstä eri sukupolvien kesken paikantavat murroksen vepsän kielen siirtymisessä vuosina 1946–1960 syntyneeseen, sodanjälkeiseen sukupolveen. Vastaava ikäryhmittäinen murros on todennettu muun muassa livvin karjalan puhujilla (Karjalainen, Puura, Grünthal & Kovaleva 2013), Suomen karjalankielisillä (Sarhimaa 2017) sekä inkerin-suomalaisilla (Mononen 2013).

Seuraavaksi tarkastelen sitä, miten vepsäläiset puhuvat vepsän kielen osaamisesta. Esimerkki 1 on tyypillinen narratiivi siitä, miten keskivepsäläisalueella vepsän ja venäjän kielet liitetään selvästi eri domeeneille.

- (1) VHaa1: *sinä vepskijal kelel pagized kaikuččen päivän nügde*
N1930_1: *ka, jesli ken venäks tuleb, ka po-russkij*
VHaa1: *a venäks, kut paksus pagized vene keleu, paksus vai harvoin, harvemba*
N1930_1: *harvemba, konz mändas bolnicha nakka naverno po-russki, bolnicas nado po-russki, po-vepski ne ponimajem, tam russkaja vsjom nado, v magazine tože russkie, v magazin poidjom, tak nado po-russki tože, každyi den po-russki razgovarivaju v magazin*

VHaa1: Sinä puhut vepsää joka päivä nykyään?

N1930_1: Kyllä. Jos joku tulee [puhumaan] venäjää, niin venäjäksi.

VHaa1: Entä venäjäksi, kuinka usein puhut venäjän kieltä? Usein vai harvoin? Harvemmin?

N1930_1: Harvemmin. Kun mennään sairaalaan, siellä tietysti venäjäksi. Sairaalassa pitää venäjäksi, vepsäksi emme ymmärrä. Siellä jokainen tarvitsee venäjää. Kaupassa on myös venäläisiä, kauppaan mennessämme pitää myös puhua venäjäksi. Joka päivä keskustelen venäjäksi kaupassa.

(Keskivepsä)

Esimerkin 1 koodinvaihto haastattelun toisessa repliikissä (venäjänkielinen osuus lihavoitu) havainnollistaa konkreettisen kielenkäytön tasolla, kuinka vepsän käyttö rajautuu kodin ja vepsäläisen lähiympäristön domeeneille. Kun puheeksi tulee tyypillisesti venäjänkielinen domeeni tai esimerkiksi referoidaan venäjänkielisen puhekumppanin kanssa käytyä keskustelua (ks. Puura tulossa 2018), kielikin usein vaihtuu venäjäksi kuten esimerkissä 1 kaksikieliseksi tunnistetun vepsäläishaastattelijan kanssa. Vepsää ei missään käytetä yhteiskunnan virallisilla domeeneilla: sairaalat, poliisi, oikeuslaitos ja kirkko ovat venäjän kielen käyttöalaa kaikille vepsänpuhujille. Eniten vepsää puhutaan kotona, sukulaisten ja ystävien kanssa, jonkin verran myös työpaikalla ja kulttuuritapahtumissa. Petroskoissa vepsää käytetään lisäksi vepsäläisyyteen liittyvän tutkimus-, opetus- ja kulttuuritoiminnan piirissä. (Puura ym. 2013: 111–115.)

Pyysimme keskivepsäläisvastaajia arvioimaan, puhuvatko he mielestään paremmin vepsää vai venäjää. Kuten edellä olleesta kuviosta 2 (s. 230) ilmenee, vastaajissa on lähes yhtä paljon niitä, jotka katsoivat vepsäntaitonsa vahvemmaksi kuin niitä, jotka pitivät molempia kieliä tasaveroisina. Vastaajan iällä ei ollut merkitystä toisin kuin ELDIA-hankkeen aineistossa, jossa kielitaidon koettu heikkeneminen oli vahvasti suhteessa vastaajan ikään. On todennäköistä, että vepsäläiseksi miellettyssä kylässä eläminen on säilyttänyt myös nuorempien vastaajien vepsän kielen taidon. Aineistossa on useita kertomuksia siitä, kuinka vepsän kieli on kieliympäristön muuttuessa kokonaan unohtunut mutta otettu myöhemmin taas käyttöön (vrt. esim. Mononen 2013: 95–96; ks. myös Lindgren 2000: 176–179; Pavlenko & Blackledge 2004). Esimerkin 2 haastateltu on muuttanut synnyinkylästään Ladvasta vuosikymmeniksi kauas vepsänkielisiltä alueilta ja kasvattanut lapsensa venäjää puhuen. Vasta lähellä eläkevuosia hän on palannut vepsäläisalueelle, jossa hän asuu kesäisin synnyinkylässään, talvisin pää-

osin venäjänkielisessä keskustajaamassa. Nainen kertoo, että kokee tätä nykyä äidinkielekseen venäjän, sillä on vepsänkielisten keskustelukumppaneiden käytyä vähiin tottunut käyttämään enemmän venäjää. Esimerkki 2 havainnollistaa, miten monikielisellä ihmisellä kokemus siitä, mikä kieli on ensisijainen, riippuu kulloisestakin elämäntilanteesta ja elinympäristöstä. Kielellinen identiteetti ei ole pysyvä, vaan siitä neuvotellaan aina uudelleen.

- (2) VHaa1: *kut sinä iče dumeid, sinä ken sinä oled iče, vepsäläine, venäläine*
 N_1946: *veps, konečno*
 VHaa1: *a pasportas sinei oli kirjutatud, venäläine*
 N_1946: *russkij, ezme oli veps kirjutad, a mehele menin dei siloi pasportas, menin, i kirjutiba ruskijaks, avtomatičeskij*
 VHaa1: *sinun kanz, kut sinä void sanuda, kanz om vepsoiden kanz vai*
 N_1946: *vepsoiden, potomučto väviud veps*
 VHaa1: *mužik veps*
 N_1946: *tütär elgendab po-vepsski mugažno, pagišta ii ladi, elgendab po-vepsski, poig ka daže pagižeb po-vepsski, ii hondomba mindei, nu hän tägä voden eli, pičüine let pjat oli mugažno*
 VHaa1: *kut sinä iče meletad, vepsän kel' ende, konz sinä olid penen lapsen, i nügüd, vepsän keel vähembä pagižeba vai enamba*
 N_1946: *vähemban nügüd ristitud-ne pagištas konečno, eduu ved kaik, čisto kaik, ni-üks mez' emei pagištud po-russki, kaiken aigan, ken na primer tuleb muide ruskijoideke, kaikid vepsäd kel' oli*
 VHaa1: *i nügüd*
 N_1946: *nügüd pagištas i toine toiženke pagižemei erasešti po-vepsski unohtamei ninga*
- VHaa1: Kuinka itse ajattelet, kuka sinä itse olet, vepsäläinen vai venäläinen?
 N_1946: Vepsäläinen, tietysti.
 VHaa1: Mutta passissasi oli kirjoitettu venäläinen?
 N_1946: Venäläinen. Ensin oli kirjoitettu vepsäläinen, mutta menin naimisiin ja silloin passissa, menin ja kirjoittivat venäläiseksi. Automaattisesti.
 VHaa1: Perheesi, mitä mieltä olet, onko perheesi vepsäläisten perhe vai?
 N_1946: Vepsäläisten, sillä vävyt ovat vepsäläisiä.
 VHaa1: Mies on vepsäläinen.
 N_1946: Tytär ymmärtää vepsää myös, mutta ei tule puhuneeksi. Poika myös puhuu vepsää, ei minua huonommin. No hän eli täällä vuoden, pieni oli, viisivuotias.
 VHaa1: Kuinka sinä itse ajattelet, vepsän kieli ennen, kun sinä olit pieni lapsi ja nyt, puhutaanko vepsää vähemmän vai enemmän?
 N_1946: Vähemmän nykyään ihmiset puhuvat tietenkin. Ennen kuitenkin kaikki, puhtaasti kaikki, ei yksikään ihminen puhunut venäjää, koko ajan. Toki venäjäksi, jos tuli joku venäläinen.
 VHaa1: Entä nykyään?

N_1946: Nykyään puhumme myös keskenämme [venäjää], toisinaan vepsäksi. Näin me unohdamme.

(Keskivepsä)

Haastatellun lapsilla on hänen mukaansa vähintäänkin passiivinen kielitaito, ja lapsenlapsistakin yksi on oppinut kirjoittamaan vepsäksi lähikylän koulussa. Nainen vertaa poikansa kielitaitoa omaansa (*ei minua huonommin*), minkä voi nähdä heijastavan yleistä käsitystä vanhemmista sukupolvista vepsän parempina puhujina – vepsän kielen osaamisen nähdään rapautuvan sukupolvelta toiselle. Nainen vastaa epäroimättä olevansa vepsäläinen ja sanoo lastensakin olevan vepsäläisiä huolimatta heidän syntymäpaikastaan ja venäjänkielisyydestään. Lasten mieltämistä vepsäläisiksi tulee vävyjen vepsäläisyys, jolloin vielä lastenlapsiakin voi pitää vepsäläisinä (vrt. esimerkkiin 10 s. 243, jossa haastateltavan mukaan venäläiset miniät tekevät perheestä puoliksi venäläisen).

3.1 Passiivinen vepsän kielen osaaminen

Ajatus passiivisen kielitaidon säilymisestä vepsäläissyntyisillä toistuu keskivepsäläisaineistossa, jossa nuorempien sukupolvien usein korostetaan ymmärtävän vepsää, vaikka he ovat venäjänkielisiä. Näin onkin usein haastateltujen omien lasten laita, kuten esimerkiksi 2 kävi ilmi. Passiivisesta tai reseptiivisestä vepsäntaidosta keskivepsäläisaineistossa on esimerkkinä nuorehko vepsänkielisessä kylässä elävä nainen, joka ymmärtää haastattelijan jokaisen vepsänkielisen kysymyksen vaikeuksista ja vastaa johdonmukaisesti niihin venäjäksi. Vepsän kielen jonkinasteinen ymmärtäminen tuotiin haastatteluissa usein esiin vepsäläisyyden ja vepsänkielisyyden kriteerinä kuten seuraavassa ELDIA-aineiston ryhmäkeskustelussa.

- (3) Haast: *ka, a voib-ik olda ningoine ristit miše ken ii pagiže vepsäks*
05F: *hö pagišaze hö vepsoideke hö voidaze pagišta, pagišaze da elgetaze kaik ei muga pagiški, no elgetaze kaik hö*
Haast: *kus kuspäi voib teta miše hö vepsäd oma*
05F: *voi ka vot vaise teta bumagoid möto*
04F: *a pasportas nügüni eilä kird'utet*
02F: *a mili ka ne nraivitsa, mise pasportas ei pangoi nacionalijad*
04F: *nügüni ei pangoi*
Haast: *a kut tö ku- mittuš mel't olet, ku olda vepsläižen ka, pidäb-ik pagišta, vai ku ed-ki pagiže ka ei nimidä*
05F: *pagižem kuni voim ka pagižem mikš em*
04F: *mö-se pagižem, vot nored-se kut*
05F: *ičemoi kelel dō pagižem, nored ei*

Haast: Kyllä, mutta voiko olla sellainen ihminen joka ei puhu vepsää?

05F: He puhuvat, he voivat puhua vepsäläisten kanssa. Puhuvat ja ymmärtä-

vät kaiken, jos eivät puhu, he ymmärtävät kaiken.

Haast: Mistä voi tietää että he ovat vepsäläisiä?

05F: Voi tietää papereista.

04F: Mutta passiin ei nykyään ole kirjoitettu.

02F: Minä en pidä siitä ettei passiin panna kansallisuutta.

04F: Nykyään ei panna.

Haast: Mitä mieltä olette, ollakseen vepsäläinen, pitääkö puhua [vepsää]? Vai vaikkeet puhuisikaan, niin ei [haittaa] mitään.

05F: Puhumme niin kauan kuin puhumme, miksi emme?

04F: Me itse puhumme, mutta miten ne nuoret?

05F: Me puhumme omaa kieltämme, nuoret eivät.

(ELDIA-ryhmähaastattelu, yli 65-vuotiaat, Šoutarv)

Keskustelussa mainitaan vepsäläisyyden kriteereinä vepsäläiset vanhemmat, passiin kirjoitettu vepsäläisyys sekä vepsän kielen ymmärtäminen. Lopussa 05F toteaa, etteivät nuoret puhu enää vepsää. Tämän jälkeen aihe vaihtuu, joten jää epäselväksi, koskevatko keskustelussa mainitut vepsäläisyyden kriteerit myös nuorta sukupolvea eli onko nuoria vepsäläisiä haastateltujen näkemyksen mukaan olemassa, jos nuoret eivät puhu vepsää (ks. lukua 5).

3.2 Onko standardikielen osaaminen osa vepsän kielen taitoa?

Vanhat vepsänpuhujat kylissä erottaa Petroskoin seudun vepsäläisistä suhde uuteen standardikieleen. Vepsän nykyistä kirjakieltä on kehitetty kolmen vuosikymmenen ajan, 1980-luvun lopusta alkaen (ks. Zaiceva 2005: 158–160). Standardoidun kielimuodon leviämiseen ja käyttöön liittyy useita ongelmia, joista paradoksaalisin on se, että iäkkäimmät vepsäläiset, jotka tyypillisesti puhuvat vepsää sujuvimmin, harvemmin hallitsevat latinalaista aakkostoa, jolla vepsän kirjakieltä kirjoitetaan. Tämän tutkimuksen aineistot osoittavat, että vepsän kirjallinen osaaminen on harvinaista. ELDIA-hankkeen kyselyssä vanhojen vastaajien raportoitu vepsän lukutaito oli selvästi heikompi kuin nuoremmilla vastaajilla (Puura ym. 2013: 104). Keskivepsäläisvastaajista vain runsas neljännes (29 %) osasi ylipäättään lukea vepsänkielistä tekstiä ja vain noin joka kymmenes osasi kirjoittaa vepsäksi. Sen sijaan venäjän kirjallinen taito oli yhtä lukuun ottamatta kaikilla vastaajilla.

Keskivepsäläisaineisto on kerätty Leningradin alueelta, jossa vepsän kieltä opetettiin muutaman vuoden ajan 1930-luvulla ennen ensimmäisen vepsän kirjakielen lakauttamista (ks. tarkemmin Zaiceva 2005). Seuraavan esimerkin haastateltu nainen muisti vepsää opetetun ennen omaa kouluaikaansa, mutta hänen nelivuotisen alkeiskoulunsa aikana vepsän opetus oli jo lopetettu. Alkeiskoulussa ei myöskään opetettu latinalaisin aakkosin kirjoitettuja vieraita kieliä, joten haastateltu ei näin ollen osaa lukea vepsän nykyisellä kirjakielellä kirjoitettuja tekstejä.

- (4) VHaa1: *a sinä konz kävelid školha, oli školas vepsskij jazik*
N1930_2: *eolend, eolend, ne byila, ne byila uže ne byila*

VHaa1: *a sinä mahtad lugeda vepsäks*

N1930_2: *en mahta, da bukvid en teda dei*

VHaa1: Kun kävit koulua, oliko koulussa vepsän kieltä?

N1930_2: Ei ollut, ei ollut, ei ollut. Ei ollut jo ei ollut.

VHaa1: Mutta osaatko sinä lukea vepsäksi?

N1930_2: En osaa enkä osaa kirjaimiakaan.

(Keskivepsä)

Koska suurin osa haastatelluista keskivepsäläisistä lukee vepsäksi huonosti tai ei lainkaan, ei ole yllättävää, etteivät he puhu kirjakielen osaamisesta osana vepsän kielen taitoa. Sen sijaan ELDIA-projektissa haastatellut koulutetut vepsäläiset näkevät kirjakielen osana kielen osaamista, toiset jopa keskeisessä roolissa. Kuten Puura ym. (2013: 134–135) osoittavat, vepsänpuhujien suhtautumisessa vepsän standardiin ja murteisiin näkyy ainakin kaksi erilaista kieli-ideologiaa. Harvinaisempi, puristista ideologiaa heijastava diskurssi nostaa todelliseksi vepsäksi venäjän vaikutuksista puhdistetun standardivepsän, alkuperädiskurssissa taas pidetään oikeana vepsän kielenä kylissä puhuttua vepsää, jonka vaarantumisesta ja kuolemasta kylien tyhjentäessä puhutaan paljon. Jälkimmäisestä ”autenttisten vepsäläisten” ryhmästä puhutaan aineistossa vepsäksi käsitteellä *todesine veps* ’todellinen vepsäläinen’ ja venäjäksi *čistij ja čistokrovnyij veps* ’puhdas, puhdasverinen vepsäläinen’. Aineistosta ei löydy kuitenkaan vastausta siihen, mikä olisi puhdasverisen vepsäläisen vastakohta, jota ei hyväksyttäisi vepsäläiseksi (ks. esim. 9 s. 243).

Kirjoitetulla ja puhutuilla vepsän varieteeteilla nähdään erilainen tulevaisuus. Seuraavassa katkelmassa nuorinta ikäryhmää edustavat ELDIA-projektissa haastatellut uskovat vepsän murteiden katoavan vanhojen puhujien kuollessa, kun taas standardikielen he uskovat säilyvän pidempään uuspuhujien käyttämänä.

- (5) 05F: *a minä meletan mise, kel' mittel pagištas küläs, paginkel', hän, koli*
[muut korjaavat yhteen ääneen] *koleb*
05F: *koleb, a kel', no mittušť mö,*
04F: *opendam*
05F: *opendamoiš universitetas, se, linneb eläda*
Haast: *se linneb, se eläškandeb edemba-ki ka*
04F: *sikš miše küläs nügiud' pagižeba vaiše rouhad ristitud hõ*
Haast: *hõ koleba, ka*
04F: *koleba ka, i kel' koleb heidenke*

05F: Minä luulen, että kieli, jota kylässä puhutaan, puhekieli, se kuoli. [muut korjaavat yhteen ääneen:] Kuolee.

05F: Kuolee, no kieli, jota me

04F: opiskelemme

05F: opiskelemme yliopistossa, se tulee elämään.

Haast: Se elää kauemmin, niinkö?

o4F: Sen vuoksi että kylissä nykyään puhuvat vain vanhat ihmiset, he

Haast: He kuolevat, niinkö?

o4F: Kuolevat niin, ja kieli kuolee heidän kanssaan.

(ELDIA-ryhmähaastattelu, 18–29-vuotiaat)

Nuorten vepsäntaitoisten määrä on kuitenkin niin pieni, että yhteisössä puhuttuna kielinä vepsän standardillekaan ei voi ennustaa vahvaa asemaa. Myös osa vepsäläisaktiiveista näkee vepsän säilyvän lähinnä kielennäytteinä ja julkaistujen aineistokokoelmien kautta (Puura & Tánzos 2016: 312), ei niinkään yhteisöllisenä kommunikaatiovälineenä.

4 Vepsä äidinkielenä

Vepsäläisten kaksikielisyys on vanha ilmiö. Sen sijaan venäjän nimeäminen äidinkieksi on yleistynyt nopeasti viime vuosisadan aikana. Vuoden 1926 väestönlaskennassa lähes 95 % vepsäläisiksi itsensä ilmoittaneista ilmoitti myös puhuvansa vepsää äidinkielenään. Vuonna 2010 vajaasta 6 000:sta vepsäläiseksi rekisteröityneestä enää 27,6 % (1 638⁷) ilmoitti vepsän äidinkielekseen (ks. taulukkoa 1 s. 225). Tilastoista on vaikea yksilöidä, missä määrin kielellinen identifikaatio on ihmisten arjessa muuttunut esimerkiksi kielenvaihdon vuoksi ja kuinka suuri merkitys on ollut väestönlaskentojen kysymyksenasettelun muutoksilla sekä virallisten tietojen vääristelyllä. Selvää kuitenkin on, että tällä ajanjaksolla vepsäläisiä kohtasi ensin lyhytaikainen kielellinen emansipaatio (1932–1937), 1930-luvun lopulta alkanut kielellinen repressio ja voimakas venäläistäminen sekä 1980-luvun lopulla alkanut revitalisaatio, jonka voi kuitenkin katsoa hiipuneen 2000-luvulle tultaessa. (Grünthal 2011; Klementjev, Kožanov & Strogalštšikova toim. 2007; Pimenov & Strogalštšikova 1994; Strogalštšikova 2016.)

ELDIA-hankkeen kyselyssä 300 vastaajasta pelkän venäjän ilmoitti äidinkielekseen lähes 40 % (Puura ym. 2013: 86). Sen sijaan keskivepsäläisaineiston 143:sta ainoastaan 5 vastaajaa nimesi äidinkielekseen venäjän ja 2 vastaajaa ilmoitti molemmat; kaikkien muiden äidinkieleksi merkittiin vepsä. Vastaajista valtaosa oli kahden vepsänkielisen vanhemman lapsia, kuten kuvioista 2 (s. 230) näkyy. Äidinkieltä koskevaan kysymykseen ei silti monen ollut helppo vastata yksiselitteisesti, minkä voi havaita myös esimerkiksi 6. Samalla nähdään, miten vepsäläinen haastatteliija vaikuttaa vastaukseen.

- (6) SHaa2: *kut dumeid, mütte om sinun rodnij kel', vepsän kel' ili venä kel'*
 N_1946: *minä harganen nügüd venä kelel, potomušto ii lend rahvažt enamba*
 VHaa1: *a rodnij kel'*
 N_1946: *rodnij kel' veps, roditeljat vepsad, molembad, i tat i mam vepsäd*

7. Yhteensä vepsän äidinkielekseen ilmoitti 1 821 henkeä. Näistä kansalaisuudeltaan venäläiseksi oli ilmoittautunut 165, karjalaiseksi 5 ja komi-permjakiksi 1.

SHaa2: Mitä mieltä olet, mikä on äidinkielesi/ensikielesi, vepsän vai venäjän kieli?

N_1946: Minä olen nykyään harjaantunut venäjään, koska väkeä ei ole enää enempää.

VHaa1: Entä äidinkieli/ensikieli?

N_1946: Äidinkieli/ensikieli on vepsä. Vanhemmat olivat vepsäläisiä, molemmat. Sekä isä että äiti olivat vepsäläisiä.

(Keskivepsä)

Haasteltava vastaa suomalaisen haastattelijan (SHaa2) äidinkieltä koskevaan kysymykseen ensin kielten käytön frekvenssiä kriteerinä pitäen: hän on harjaantunut käyttämään enemmän venäjää, sillä vepsänkielisiä puhekuoppaneita on nykyisellään vähän. Vepsäläinen haastattelija (VHaa1) kuitenkin kyseenalaistaa vastauksen toistamalla kysymyksen ja painottamalla äidinkielen käsitettä. Tällöin haastateltu toteaa äidinkielekseen vepsän perustellen, että hänen vanhempansa olivat vepsäläisiä. Näin hän määrittelee äidinkielen kielen alkuperäkriteerin kautta.

Äidinkielen nimeäminen vähemmistökielisessä yhteisössä on kieli-ideologinen määrittely (Pietikäinen 2012: 413). Vepsästä puhuttaessa käytetään venäjistä lainattua käsitettä *rodnoj jazyk* (kirj. 'syntyperäinen kieli'), vepsänkielisessä puheessa tavallisesti *rodni kel'*. Tämä käsite poikkeaa merkitykseltään suomen vastaavasta äidinkieltä tarkoittavasta käsitteestä. *Rodnoj jazyk* ymmärretään ensisijaisesti kielenkäyttäjän sisäisenä identifioitumisena kyseiseen kieleen ja kieliyhteisöön, ei välttämättä kielen tosiasiallisena käyttönä tai edes osaamisena (esim. Malakhov & Osipov 2006: 503–504). Myös Venäjän vuoden 2010 väestönlaskennan ohjeen mukaan äidinkieleksi kelpuutettiin ” – yksi kieli, jota vastaaja pitää äidinkielenään. Jos vastaaja nimeää useita kieliä, tulee haastattelijan kirjoittaa yksi haastatellun valitsema kieli. Jos vastaajan on vaikea valita äidinkieli, etusijalle asetetaan se kieli, jota vastaaja ymmärtää ainakin vähän.” (Instruksija 2009: 43; suomenos kirjoittajan) Ohje implikoi, että ihmiset saattavat ilmoittaa äidinkielikseen kieliä, joita he eivät välttämättä osaa lainkaan. Näin ollen on ymmärrettävää, että myös Leningradin alueen kylissä äidinkieltä määriteltäessä useat toivat samalla esiin syntyperänsä ja vepsäläiset juurensa. Vepsää äidinkielenään pitävistä monet korostivat, että heidän vanhempansa ja juurensa ovat vepsäläisiä – myös niissä tapauksissa, joissa ei olisi muutenkaan ollut aihetta kyseenalaistaa vepsän asemaa vastaajan äidinkielenä.

Kuten esimerkissä 6 nähtiin, ensimmäisenä opittu kieli ei välttämättä ole kieli, jota puhuja osaisi parhaiten tai käyttäisi useimmin, eikä kielten oppimisjärjestys kerro, mitä kieltä ihminen pitää äidinkielenään (ks. Romaine 2000: 36). Vähemmistökielten tutkimuksessa on käytetty paljon Skutnabb-Kankaan (1988: 34–38) jaottelua (esim. Pasanen 2015), jossa äidinkielen kriteereitä erotetaan neljä: alkuperäkriteerin mukaisesti äidinkieli on kieli, jota yksilö on oppinut ensimmäisenä varhaislapsuudessaan; kielitaitokriteerin mukaan äidinkieli on parhaiten osattu kieli; käyttökriteerin mukaan äidinkieli on eniten käytetty kieli; identifikaatiokriteerin mukaan äidinkieli on se kieli, johon puhuja itse samaistuu tai jonka puhujana muut häntä pitävät. Uhanalaisen kielen kohdalla kielenkäytölle ei yleensä ole riittävästi domeeneja, jotta kyseinen kieli edes voisi olla

eniten käytetty. Kuten vepsäläisten tapauksessa, kielitaitokin on todennäköisesti kattavin enemmistökielessä, jos koulu- ja sivistyskielenä toimii pelkästään enemmistökieli.

Vaikka venäjän kieli on läsnä jokaisen vepsää puhuvan kielirepertuaarissa, keski-vepsäläisaineistossa kaksikielisyydestä ei eksplisiittisesti puhuta. Sen sijaan ELDIA-aineistossa haastatellut analysoivat kaksikielisyyttä. Esimerkissä 7 korkeakoulutettu nainen pohtii kaksikielisyytensä kriteereitä ja kielitaidon tason määrittelyä käyttäen esimerkkinä yliopistossa oppimaansa suomen kieltä. Hän tuo esiin kirjoitetun kielen hallinnan osana suomen taitoaan muttei analysoi, koskeeko sama kirjakielen hallinnan vaatimus myös vepsää ja kuinka sujuva vepsän kielen kirjallinen taito tarvitaan, jotta vepsää osaava olisi kaksikielinen.

- (7) o1F: *no minä mugažo sanun miše olen kaks'keline, i, no nece om jüged küzund siš polespäi, miše, kut tariž teta kelid, miše sanuda miše minä olen äikeline, mitte om*

Haast: *mhm*

o1F: *kelen mahton, vot nece,*

Haast: *korktuz'*

o1F: *korktuz' ka, kut sinä mahtad, sikš ku minä i suomen kel't openzin üläopištos, i tedan voin jo lugeda i kirjutada, i pagišta, no, mugomas kebnas aktivizes kävutandas se ei ole, sikš ku ei ole kaiken aigan, mahtod*

Haast: *praktikad*

o1F: *ka, ei ole praktikad mugošt, a sikš ku pagized paksumba kahtel kelel, ka vot nene kaks' keled oma aktivizes, kävutandas, sikš kaks' kel't*

o1F: No minä myös sanon olevani kaksikielinen, ja, no se on vaikea kysymys siltä kannalta, että millä tavalla pitää osata kieltä voidakseen sanoa, että minä olen monikielinen.

Haast: *Mhm*

o1F: Kielitaidon, no se,

Haast: *taso*

o1F: *taso niin. Jos osaat, siksi kun minä opiskelin myös suomen kieltä yliopistossa, ja tiedän osaavani jo lukea ja kirjoittaa ja puhua, no sellaisessa sujuvassa aktiivisessa käytössä se ei ole, siksi kun ei ole koko ajan taitoa,*

Haast: *harjoitusta.*

o1F: *Kyllä, ei ole sellaista harjoitusta. Mutta siksi kun puhut useammin kahdella kielellä, niin ne kaksi kieltä ovat aktiivisessa käytössä, siksi kaksi kieltä.*

(ELDIA-ryhmähaastattelu, 30–49-vuotiaat)

Kaksikielisyyden ohella nuoremmat vepsäläiset tunnistivat myös kahden äidinkielen mahdollisuuden. ELDIA-kyselyssä kävi ilmi, että mitä nuorempia vastaajat olivat, sitä useammin he ilmoittivat kaksi äidinkieltä. 18–29-vuotiaista joka viides vastasi äidinkielekseen vepsän ja venäjän, kun taas yli 65-vuotiaista kukaan ei ilmoittanut kahta äidinkieltä. (Puura ym. 2013: 87.) Kaksikielisyyden tunnistaminen liittyy vah-

vasti tietoon kaksikielisyyden olemassaolosta, sillä myös ELDIA-projektin haastatteluaineistossa kaikki nimesivät vepsän vähintään toiseksi äidinkielistään. Kuitenkin lähes jokaisessa keskustelussa pohdittiin, mikä kieli kunkin elämässä todellisuudessa on ensimmäisellä sijalla. Äidinkieltä määriteltiin sekä kielten oppimisjärjestyksen ('vepsä on äidinkieleni, koska opin sen ensin') että vanhempien vepsäläisyyden kautta. Vanhimmat ELDIA-hankkeessa haastatellut käyttivät kriteerinä myös vepsänkielisessä kyläyhteisössä viettämiään lapsuusvuosia. Sen sijaan keskivepsäläiset eivät pitäneet kielten oppimisjärjestystä äidinkielen vepsän kriteerinä, vaikka suurin osa vanhemman ikäluokan (ennen 1960-lukua syntyneet) vastaajista toi esiin oppineensa venäjää vasta koulussa ja vepsän olevan siten heidän todellinen ensikielensä.

Nykyään vepsä on pääosalle nuorista aikuisiällä akateemisessa ympäristössä opittu kieli. Esimerkiksi ELDIA-hankkeen kuudesta alle 30-vuotiaasta haastatellusta suurin osa ei osannut lainkaan vepsää tullessaan yliopistoon; useimmilla edes vanhemmat eivät olleet vepsän taitoisia (Puura ym. 2013: 64). Esimerkissä 8 nuorimman ikäryhmän haastateltu kertoo vepsän kielen omaksumisestaan.

(8) Haast: *sanu vøl, sinun rodnoi kel' om, mitte kel'*

o1F: *minä olen kaks'keline, voin sanuda miše minä tedan vepsän kel't i vene-kelt konz olen sündnus, ka tezin vaiše venekel't i, laps'aigan konz minä olin d'o vižtoštkümne vot minä zavodin opeta vepsän kel't, ezmei kaiked kanzas, baboi pagiži minunke, a dälges d'o vepsän kursoil, i ää dälges d'o universitetas*

--

Haast: *om-ik sinei jüged sanuda mitte om rodnoi kel' ili*

o1F: *om jüged sanuda kaks' kelt oma, no konečno enamba kaiked minä pagižen venekelel*

Haast: Sano vielä, mikä kieli on sinun äidinkielesi?

o1F: Minä olen kaksikielinen. Voin sanoa, että minä osaan vepsää ja venäjää. Kun synnyin, osasin vain venäjää. Lapsena, kun olin jo viidentoista, aloin opiskella vepsää. Ensin perheessäni, mummo puhui kanssani, mutta sittemmin jo vepsän kursseilla, ja myöhemmin yliopistossa.

--

Haast: Onko sinun vaikea sanoa, mikä on äidinkielesi?

o1F: On vaikea sanoa, on kaksi kieltä. No tietysti eniten minä puhun venäjää.

(ELDIA-yksilöhaastattelu, nainen 18–29 vuotta)

Haastateltu on tyypillinen vepsän uuspuhuja: hän on ottanut perintökielensä käyttöön aikuisena, ja identifioitumista kaksikieliseksi tukee hänen työnsä vepsän kielen parissa. Muutkin ELDIA-hankkeessa haastatellut pohtivat taito- ja käyttökriteerien valossa sitä, olisiko venäjä sittenkin heidän toinen äidinkielenä. Kuten esimerkissä 8, myös alkuperäkriteeri nousi keskusteluissa esiin mahdollisena kriteerinä sille, että venäjä olisi puhujan äidinkieli, sillä monet olivat oppineet vepsän ja venäjän yhtä aikaa. Joissakin perheissä kieli vaihdettiin venäjäksi jo varhain haastatellun lapsuudessa.

5 Vepsäläinen syntyperä ja identifikaatio

Aineistoni osoittaa, että vaikka vepsän taito on keskeinen osa vepsäläiseksi identifioitumista, haastatellut eivät pitäneet sitä ainoana edellytyksenä vepsäläisyydelle (ks. myös Puura ym. 2013: 88–91). Muissakin vähemmistökielissä yhteyksissä on osoitettu, että kielenvaihdon edetessä kielen suhde etnisyyteen muuttuu monimutkaisemmaksi (ks. esim. Mononen 2013: 99–103; Sarhimaa 2017: 111–129). ELDIA-haastatelluilta kysyttiin, voiko ihminen olla vepsäläinen, jos hän ei puhu vepsän kieltä. Kukaan ei suoraan kieltänyt vepsää taitamattomien vepsäläisyyttä. Esimerkissä 9 haastateltu vastaa esittämällä vastakysymyksen, miten jotakuta voisi kieltää olemasta vepsäläinen, jos hän itse niin kokee.

- (9) o1F: *vot nece om jüged küzund, nu ku hän tahtoib olda, kut sinä sanud hänele ala ole vepsläine, – – a vot kut kaikutte ristit vot tariš hänele el’geta ken minä olen, – – ken sanuiba minä olen vepsläine no kel’t en teda, ka paksumba heil oma vepsläižed nu jured, mamad tatad vai babad oma vepsän mal, maspäi sigäpäi*

o1F: No se on vaikea kysymys. Jos hän haluaa olla, miten sanot hänelle, että älä ole vepsäläinen. – – Kuitenkin jokaisen ihmisen tulisi ymmärtää, kuka minä itse olen. – – Ne, jotka sanovat olevansa vepsäläisiä mutta eivät osaa kieltä, heillä on usein vepsäläiset juuret. Äidit, isät tai mummit ovat vepsän maalta.

(ELDIA-yksilöhaastattelu, nainen 30–49 vuotta)

Esimerkistä käy ilmi, että haastateltu olettaa vepsäläisinä itseään pitävien kieli- taidottomien olevan syntyperältään vepsäläisiä. Joissakin haastatteluissa pohdittiin kuitenkin sitä, kuinka pitkälle vepsäläiset juuret seka-avioliittojen kautta venäläisty- vässä jälkipolvessa riittävät määrittämään vepsäläisyyttä. Kuten esimerkiksi 10 ilme- nee, muutamat haastatellut pitivät perhettään vepsäläis-venäläisenä seka-avioliittojen ja nuorten sukupolvien venäjänkielisyyden vuoksi.

- (10) SHaa1: *kanz om sinei mütte*
 M_1935: *kanz kut-se nece, poigad nece vepsäd, a neveskad russkajad, vot, pit- desjat na pitdesjat luge se, pol’ i russkid, pol’ i vepsoid*
 N_1939: *vnučki po-russki govorjat*
 M_1935: *vnučki po-russki*

SHaa1: Minkäläinen perheesi on?

M_1935: Perhe millainen se, pojat ovat vepsäläisiä, mutta miniät venäläisiä. Niin, viisikymmentä ja viisikymmentä voi laskea, puoliksi venäläiset, puo- liksi vepsäläiset.

N_1939: Lapsenlapset puhuvat venäjää.

M_1935: Lapsenlapset venäjäksi.

(Keskivepsä)

Haastatellun (M_1935) tulkinta etnisyyden rakentumisesta heijastaa varsin suora-
viivaista käsitystä etnisyyden periytymisestä ja näin ollen myös vepsäläisyyden vääjää-
mättömästä katoamisesta seka-avioliittojen myötä verenperimän laimentuessa. Haas-
tateltu mies totesi myöhemmin, että vepsäläiset venäläistyvät parhaillaan ja kun nykyi-
set vanhat vepsäläiset kuolevat, ei jää enää vepsäläisiä, sillä nuorissa heitä ei ole.

Lähes kaikki keskivepsäläiset ilmoittivat olevansa vepsäläisiä, eivät vepsäläis-
venäläisiä (ks. kuviota 2 s. 230). Kaikki viisi kyselyssä vepsäläis-venäläiseksi itsensä lu-
okitellutta olivat keskivertoa nuorempia vastaajia (yksi 1940-luvun lopussa syntynyt, muut
1960- ja 1970-luvuilla syntyneitä). Kunnaksen (2013: 310–311) havaintojen mukaan vas-
taavasti vienankarjalaisetkaan eivät pidä itseään karjalais-venäläisinä vaan puhtaasti kar-
jalaisina. Kunnaksen mukaan mahdollinen selitys on, ettei neuvostoaikana olisi syntynyt
virallisesta ideologiasta huolimatta yhtenäistä neuvostoidentiteettiä, minkä seurauksena
nykyisellä monikansallisella Venäjällä edelleen identifioidutaan pienempiin paikallis-
yhteisöihin. Keskivepsäläisten kohdalla selitys varmasti pitää paikkansa (ks. myös esim.
14 s. 246). Seuraavan esimerkin voi tulkita siten, että mitä vähemmän vepsäläisyyden
kriteerejä täyttää, sitä vaikeampi vepsäläisyyttä on tunnistaa. Haastateltu ei koe vepsän
kielen taitoaan kattavaksi, sillä hän ei osaa kirjoittaa vepsäksi; passiin hänet on merkitty
venäläiseksi, ja hänen puolisonsa on venäläinen. Naisen vanhemmat ovat kuitenkin vep-
säläisiä, ja hän asuu Mäggärven kylässä, jonka haastatellut hyvin yksimielisesti kokivat
vepsäläiseksi.

- (11) SHaa1: *iče kut dumeid, oled venänik vai veps*
N_1974: *en teda kut*
SHaa1: *ken sinä oled*
N_1974: *ken olen*
SHaa1: *kut sinule zuvstvujut*
N_1974: *en tea kut, po-vepskijul kaiken em mahtkoi ka, kirjutada em mahtkoi*
SHaa1: *kut dumeid, pasportas sinei kut oli kirjutet*
N_1974: *russkaja pasportas oli, a nügud ii pankoi ni kut*
SHaa1: *kanz om mütte sinun*
N_1974: *minun, en teda, mužik minei vepsäks ii pagiže, miide keleu*
SHaa1: *iče oled veps, kanz on vepsski, russki*
N_1974: *na polovinu*
SHaa1: *Mäggärv mütte om*
N_1974: *Mäggärv vepsäd oma kaik ka*
- SHaa1: Kuinka itse ajattelet, oletko venäläinen vai vepsäläinen?
N_1974: En tiedä, kumpi.
SHaa1: Kuka sinä olet?
N_1974: Kuka olen
SHaa1: Miltä sinusta tuntuu?
N_1974: En tiedä miltä. Vepsäksi emme osaa kaikkea. Emme osaa kirjoittaa.
SHaa1: Mitä ajattelet? Mitä passiisi oli kirjoitettu?
N_1974: Venäläinen oli passissa. Mutta nyt ei laiteta mitään.

SHaa1: Minkälainen perheesi on?

N_1974: Minunko? En tiedä. Mieheni ei osaa vepsää, meidän kieltämme.

SHaa1: Itse olet vepsäläinen, onko perheesi vepsäläinen vai venäläinen?

N_1974: Puoliksi.

SHaa1: Minkälainen Mäggärv on?

N_1974: Mäggärvellä kaikki ovat vepsäläisiä.

(Keskivepsä)

Aineistossani kuitenkin useat ELDIA-hankkeen haastatellut määrittelevät itsensä kaksikielisiksi ja etniseltä identiteetiltään vepsäläis-venäläisiksi. Mahdollinen selitys tälle on ELDIA-projektin haastateltujen korkeampi koulutustaso sekä haastattelujen keskittyminen suurelta osin vepsän kieli- ja kulttuuriaktivisteihin. On perusteltua olettaa, että aktiivivepsäläisillä on myös tietoa erilaisista, keskenään ristiriitaisistakin tavoista identifioitua vepsäläiseksi, kuten esimerkki 12 osoittaa.

- (12) o1F: *no ühtespäi polespäi om mugomad ristitud kudambad ei tekoi kel't, no lugeba ičtaze vepsläižikš, no oma mugomad ristitud, minä olen kulnu, vepsläižed, nored vepsläižed, ozutesikš küläs, no sanuba, minä en teda vepsän kel't, siloi minä en ole vepsläine, hot' i tat i mam i kaik oma vepsläižed, no i nece ozutab miše kel' om tärgeđ, vot nece tärgeđ azj kudamb(,)ozutab miše sinä oled necida rahvast, minä en teda vepsän kel't, sikš minä en vepsläine*

o1F: Yhtäältä on sellaisia ihmisiä jotka eivät osaa kieltä, mutta pitävät itseään vepsäläisenä. Mutta on sellaisiakin, olen kuullut, vepsäläisiä, nuoria vepsäläisiä esimerkiksi kylissä, jotka sanovat, että minä en osaa vepsän kieltä, silloin en ole vepsäläinen. Vaikka sekä isä että äiti ja kaikki ovat vepsäläisiä. Mutta sekin osoittaa, että kieli on tärkeä. Se on tärkeä asia joka osoittaa että sinä olet sitä kansaa. Minä en osaa vepsää, sen vuoksi en ole vepsäläinen.

(ELDIA-ryhmähaastattelu, 30–49-vuotiaat)

Passiin merkitty kansallisuus on vepsäläisyydestä puhuttaessa oleellinen seikka, kuten jo aiemmin (esim. 3) on käynyt ilmi. Kysyimme keskivepsäläisiltä, oliko heidät merkitty aiemmassa passissaan venäläisiksi vai vepsäläisiksi. 72 sanoi tulleen merkityksi vepsäläisiksi, 60 venäläisiksi; 10 kertoi eri passeissa olleen eri merkintöjä, sekä vepsäläisen että venäläisen. Passi oli uusittu ja kansallisuus vaihdettu esimerkiksi avioliiton takia.

Esimerkissä 13 haastateltu nainen tuo esille ristiriidan passiinsa merkityn kansallisuuden ja itseidentifikaationsa välillä. Hän kuvaa perhettään ”puhtaaksi vepsäläiseksi”, vaikka hänen aikuiset lapsensa ovatkin syntyneet perheen asuessa vepsäläisalueen ulkopuolella ja heidän vepsän taitonsa on passiivinen. Myöhemmin haastattelussa käy ilmi, että nainen näkee verenperimän määrittelevän lasten vepsäläisyyden, sillä myös lasten isä on vepsäläinen.

- (13) VHaa1: *kut sinä iče void sanuda, sinä oled vepsläine, vai venäläine*
N_1954: *ka veps, pasportas minul om russkij, a muitè korennija minei veps*
VHaa1: *pasportas oled venänik*
N_1954: *venänik om pasportas*
VHaa1: *a kanz sinei, sinun kanz om vepsoiden kanz*
N_1954: *korennij vepsän kanz, čisto, kut sanuda*

VHaa1: Miten sinä itse sanot: sinä olet vepsäläinen? Vai venäläinen?

N_1954: Passissani on venäläinen, mutta muuten olen syntyperältäni vepsäläinen.

VHaa1: Passissa olet venäläinen?

N_1954: Venäläinen on passissa.

VHaa1: Entä perheesi, sinun perheesi on vepsäläinen perhe?

N_1954: Syntyperäinen vepsäläisten perhe, puhdas, kuinka sanoisin.

(Keskivepsä)

Passiin merkitty vepsäläisyys eroaa edellä käsitellyistä etnistä identiteettiä rakentavista piirteistä siinä, että se ei ole oman sisäisen kokemuksen asia vaan institutionaalinen merkki yksilön sijoittamisesta etniseen kategoriaan. Kaikki vepsäläiset saivat passit viimeistään Neuvostoliiton passiudistuksessa vuonna 1974. Tällöin passiin kirjattiin myös jokaisen kansallisuus (*natsional'nost'*), joka määriteltiin vanhempien kansallisuuden perusteella.⁸ Jos vanhemmat edustivat eri kansallisuutta, valittiin lapselle toisen vanhemman kansallisuus, sillä kahta kansallisuutta ei voinut olla. Passi oli tärkeä dokumentti, jota tarvittiin muun muassa maan sisäisiin muuttoihin ja pyrittäessä korkeakoulutukseen. (Jääts 2017.) Jäätsin (mas. 864–866) mukaan vepsäläisyys kategoriana pyrittiin systemaattisesti hävittämään 1970-luvulla passeista, mutta aikalaisten kertomuksia lukuun ottamatta näyttöä tällaisista ohjeistuksista ei toistaiseksi ole.⁹ Vuoden 1997 passiudistuksen jälkeen kansallisuus pakollisena kategoriana poistui passeista.

Omassa aineistossani ilmenevä kerronta kansallisuuden merkitsemisestä passiin on kahtalaista. Osa kertoo saaneensa itse vaikuttaa asiaan, mutta on myös niitä, jotka kertovat, että valinnan teki viranomainen heitä kuulematta. Tämänkin vuoksi passiin merkitty kansallisuus on ollut vepsäläisten kannalta ristiriitainen asia. Passiin tai kyläneuvostojen asukasluetteloihin merkitty vepsäläisyys on monelle ollut vahvistus omasta vepsäläisestä identiteetistä, kuten esimerkiksi 14 käy ilmi, kun taas toisten on täytynyt selvittää olevansa vepsäläisiä passiin merkitystä venäläisyydestä huolimatta.

- (14) VHaa1: *sinei pasportas ende oli kirjutatud ken sinä oled, vepsskij*
M_1927: *vepsän olen*

8. Kansalaisuus (*natsii*) oli kaikilla luonnollisesti Neuvostoliiton, sittemmin Venäjän.

9. Jäätsin (2017: 864–866) mukaan vepsäläisten olemassaolo häivyttiin väestönlaskennoista ja passeista väittämällä valheellisesti väestönlaskennan kerääjille, ettei vepsäläisiä ole kansallisuuskategoriana olemassa Neuvostoliiton listoissa.

VHaa1: *veps oli, vai venenik, nügde ii ole, uziš ii ole, a vot ende oli*

N_1928: *rodnus oled Ladvha ka, kuhu rodnus oled ka ken-ak oled, siloi ruskijoid ii olend-gi, vepsäd oldhe kaik, miide lapsed nene ka vepsäd oma kirjutatud, hö vepsäd*

VHaa1: Mitä sinun passiisi oli ennen kirjoitettu, kuka sinä olet, vepsäläinenkö? M_1927: Vepsä olen.

VHaa1: Vepsäläinen oli, vai venäläinen? Nykyään ei ole [merkitty kansallisuutta], uusissa ei ole, mutta ennen oli.

N_1928: Olet syntynyt Ladvassa. Missä olet syntynyt sikäläinen myös olet. Silloin venäläisiä ei ollutkaan. Vepsäläisiä olivat kaikki. Meidän lapsemme on kirjoitettu vepsäläisiksi, he ovat vepsäläisiä.

(Keskivepsä)

Haastateltu nainen tuo esiin vepsäläisyyden vahvan sidoksen kotipaikkaan, joka toistuu aineistossa (ks. lukua 4; ks. myös Salve 1998). Diskurssin toistuvuus vahvistaa aiemmassa tutkimuksessa kuvatun vepsäläisten kyläyhteisöjen hajoamisen suuren merkityksen vepsän kielen uhanalaistumiskehitykselle (esim. Grünthal 2009, 2011).

6 Päätelmät ja keskustelu

Aineistoni vahvistaa väestönlaskentojen antamat viitteet siitä, että vepsäläisyyden rajaaminen pelkästään vepsän kielen kautta ei ole 2000-luvulla riittävä tai yksiselitteinen kriteeri. Vepsän kieli on identifikaatiossa keskeinen muttei ainoa tekijä, ja kielenosaamisen merkitys näyttää olevan muutoksessa nyt, kun yhä harvempi puhuu vepsää. Vepsäläisyys muodostuu haastateltujen puheessa yhtäältä suhteessa vepsän kieleen, toisaalta vepsäläisiin sukujuuriin. Vepsäläisyyden nähdään jossakin määrin säilyvän ilman aktiivista kielitaitoakin – ainakin vielä, kun suhde kieltä osaaviin aiempiin sukupolviin ei ole liian etäinen. Tämä diskurssi kuvastaa vepsänkielisten kielenvaihdon tilannetta parhailaan. Vanhemmat sukupolvet vielä puhuvat kieltä, keski-ikäinen polvi saattaa puhua vähän ja ymmärtää paremmin kuin puhuu, mutta mitä nuorempi vepsäläinen on kyseessä ja mitä kauemmaksi vepsäläisalueelta mennään, sitä todennäköisemmin kieltä ei enää edes ymmärretä. Tällöin vepsäläiseksi identifioitumiseen täytyy löytää muita perusteita. Väestönlaskentatietojen perusteella näin tapahtuu erityisesti Karjalan tasavallassa, sillä siellä näyttää olevan paljon venäjänkielisiksi vepsäläisiksi itsensä lukevia ihmisiä.

Vepsän kielen osaaminen ymmärretään aineistossa kolmella tavalla: vepsä voidaan nähdä välineenä, jota käytetään jokapäiväisessä keskustelussa; se voidaan mieltää perintökieleksi, jota mahdollisesti ymmärretään muttei juuri puhuta; lisäksi vepsän osaaminen voi tarkoittaa standardivepsän hallintaa ja sen konventioiden tuntemista. Yleistäen voi sanoa, että vanhat ihmiset puhuvat vepsää, mutta nuorilla on siitä tietoa: vanhoille kieli on väline, nuorille useammin objekti. Usko vepsän kielen säilymiseen vepsäläisperäisten ihmisten muistissa ja kielen mahdollisuus aktivoitua perustuvat epäilemättä osin ih-

misten omiin kokemuksiin esimerkiksi karkotuksen jälkeen uudelleen opitusta kielestä tai omien lasten passiivisesta kielitaidosta. Vepsän kielen taidon painottuminen yli 65-vuotiaisiin ja kylien tyhjeneminen eivät kuitenkaan viittaa siihen, että tulevaisuudessa olisi vepsänkielistä yhteisöä, jossa uinuva kielitaito voisi aktivoitua.

Käytännön toimet vepsän kielen suojelemiseksi ovat vaillinaisia, ja vepsän turvattu asema on nimellinen. Tässä artikkelissa en suoranaisesti ole käsitellyt sitä, miten vepsän kieli määritellään ja minkälaiset rekisterit hyväksytään kieleksi (vrt. esim. Jaffe 2007; O'Rourke & Ramallo 2013) – kuinka suurta variaatiota ja venäjän vaikutusta vepsän kieleksi kutsutun entiteetin sisään hyväksytään? Yksikielisiä vepsänpuhujia ei ole, joten kommunikaation kielenä toimii ongelmitta voimakkaasti kaksikielinen koodi, kun kyse on kanssakäymisestä, jossa kaikki osapuolet hallitsevat kontaktikielet (puhuttu vepsän erilaisista koodeista ks. Puura tulossa 2018). Tutkimukseni aineistossa vepsänpuhujat itse ovat arvioineet vepsän kielen osaamistaan ja sen käyttöä, mutta vepsän kaltaisissa kaksi- ja monikielisissä yhteisöissä uhanalaisten kielten puhujien kielitaidon tasoa voidaan tutkia myös toisenlaisin menetelmin. Kielen osaamista voivat puhujien itsensä lisäksi arvioida puhujayhteisön sisältä valitut asiantuntijat sekä yhteisön ulkopuoliset tutkijat. Yhteisön sisäisten asiantuntijoiden avulla on tutkittu esimerkiksi Venäjän Kaukoidässä puhuttavan nivhin kielen puhujia. Neljä nivhin hyvin hallinnutta puhujaa, jotka myös tunsivat oman yhteisönsä jäsenet, arvioivat tutkittavien puhujien kielitaidon tason tutkijoiden määrittelemällä asteikolla (Gruzdeva 2015: 247). Tutkijoiden arvioon on nojattu puolestaan Inkerinmaalla puhuttavien itämerensuomalaisten kielten puhujien osaamista arvioitaessa (Kuznetsova, Markus & Muslimov 2015: 134) ja määritelty kielen ”puhtautta” koodinvaihtojen määrää kriteerinä käyttäen. Myös vepsän kielen legitimitettiin on kyseenalaistettu sen vuoksi, että se sisältää runsaasti lainoja venäjältä sekä vepsän ja venäjän välistä koodinvaihtoa (Siragusa 2012). Vepsänpuhujista moni on itsekin sitä mieltä, ettei kielten sekoittaminen ole toivottavaa (Puura ym. 2013: 140–143). Tässä tutkimuksessa en ole halunnut arvottaa kaksikielisten resurssija, vaan olen yrittänyt tulkita vastaajien näkemyksiä ja käsityksiä siitä, mikä on vepsän kielen merkitys heidän identiteetilleen.

Vepsäläisyyttä ovat olleet muokkaamassa väestönlaskennoissa, asukasrekistereissä ja passeissa kansallisuutta määritelleet listaukset ja niiden kriteerit. Pietikäisen (2012: 428–429) tavoin pidän näitäkin prosesseja kieli-ideologisina, sillä niissä luodut ja muokatut käsitykset ja kategorisoinnit vaikuttavat siihen, miten kielen omistajuus sekä itse kieli ja sen osaaminen ymmärretään. Autenttisuudesta ei vepsäläisten osalta ole juuri keskusteltu kenties siksi, että sekä vepsäläiset itse että ympäröivä yhteiskunta kokee, ettei vepsäläisyydestä koidu yksilölle erityistä hyötyä. Vepsäläisten lisääminen pohjoisten kansojen listaan tuo kuitenkin vepsäläisyyden tunnustamiselle välineellisen edun, sillä kotiseutualueellaan kyseisiin kansoihin kuuluvat pääsevät eläkkeelle viisi vuotta valtaväestöä aiemmin (Jääts 2017: 15).¹⁰ Ei ole kuitenkaan tietoa siitä, kuinka tavallista tällä perusteella eläkkeelle hakeutuminen vepsäläisten parissa on. Tässä käsitelty keskivepsäläisaineisto

10. Vepsäläisistä tuli yksi ”Venäjän federaation pohjoisen, Siperian ja Kaukoidän syntyperäisistä vähälukuisista kansoista” (Коренные малочисленные народы Севера, Сибири и Дальнего Востока Российской Федерации) vuonna 2006.

on sitä paitsi sen ikäistä, ettei kyseinen lakimuutos ole vielä ehtinyt vaikuttaa haastateltavien elämään eikä siitä näin ole mainintoja heidän haastattelupuheessaankaan.

Vepsän kielen omistajuus (ks. O'Rourke & Ramallo 2013) ei ole keskusteluissa vahvasti esillä, kuten vaikkapa saamen kielistä ja saamelaisuudesta puhuttaessa (esim. Pasanen 2015; Pietikäinen 2012). On tosin viitteitä, etteivät kaikki syntyperäiset vepsänpuhujat hyväksy niiden harvojen aikuisiällä vepsää oppineiden kieltä, jotka toimivat vepsäläisessä mediassa tai tutkimuksen parissa. Vepsänpuhujien on osoitettu pitävän kieltänsä ylläpidosta vastuullisina pääosin virallisia tahoja, ei puhujia itseään (Puura & Tánczos 2016). Vepsänpuhujat hyötyisivät ideologisesta selkiyttämisestä (ks. Fishman 2001: 17; Pasanen mts. 44), jossa yhteisön arvoja ja kielellisen ja kulttuurisen revitalisaation tavoitteita tehtäisiin näkyviksi ja näin annettaisiin vastuu kielenkäyttäjille oman kieltänsä säilyttämisestä. Pasanen (mts. 362) kuvaa inarinsaamen elpymisen kannalta oleelliseksi yhteisön tietoisuutta oman kieltänsä vaarantuneesta tilanteesta. Vepsäläisten tapauksessa yhteisö näyttää olevan tietoinen kielenvaihdosta, mutta pyrkimys tai halu käänteiseen kielenvaihtoon ei tavallisten kielenpuhujien diskursseissa toistaiseksi näy.

Väestönlaskentatiedot vihjaavat, että Karjalan tasavallassa, jossa itämerensuomalaiset vähemmistökielet ovat monin tavoin näkyvämpiä kuin muilla vepsäläisten alueilla, vepsäläisyyttä halutaan tuoda ilmi kielitaidon puutteista huolimatta. Vepsäläisen identiteetin säilyminen herättää kysymyksiä tulevaa tutkimusta varten: Miten kieltänsä menettäneet vepsäläiset tunnistavat vepsäläisen identiteettinsä, ja mistä se muodostuu? Miksi toiset pitävät tärkeänä juuri vepsäläisiä juuriaan? Tässä tutkimuksessa analysoimani aineisto ei näihin kysymyksiin vastaa, sillä se on koottu lähes yksinomaan vepsän kieltä vähintään kohtalaisesti osaavilta informanteilta.

Lähteet

- ALASUUTARI, PERTTI 2011: *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- ANDERSON, BENEDICT 1991: *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism*. Tarkistettu laitos. London: Verso.
- FISHMAN, JOSHUA A. 2001: Why is it so hard to save a threatened language? – Joshua A. Fishman (toim.), *Can threatened languages be saved? Reversing language shift, revisited. A 21st century perspective* s. 1–22. Clevedon: Multilingual Matters.
- GRUZDEVA, EKATERINA 2015: Explaining language loss. – Heiko F. Marten, Michael Riessler, Janne Saarikivi & Reetta Toivanen (toim.), *Cultural and linguistic minorities in the Russian Federation and the European Union. Comparative studies in equality and diversity* s. 127–167. Multilingual Education 13. Cham: Springer.
- GRÜNTHAL, RIHO 2009: Kieliyhteisön rapautuminen ja kielellisen identiteetin muutos. 2000-luvun ersämordvalaiset ja vepsäläiset. – Anna Idström & Sachiko Sosa (toim.), *Kielissä kulttuurien ääni* s. 265–289. Tietolipas 228. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2011: Population decline and the erosion of the Veps language community – Riho Grünthal & Magdolna Kovács (toim.), *Ethnic and linguistic context of identity. Finno-Ugric minorities* s. 267–292. Uralica Helsingensia 5. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. <https://www.sgr.fi/uh/uh5.pdf>.
- 2015: *Vepsän kielioppi*. Apuneuvoja suomalais-ugrilaisien kielten opintoja varten XVII.

- Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. https://www.sgr.fi/apuneuvoja/VepsanKielioppi_SI-SUS_nettiin.pdf.
- HEIKKINEN, KAIJA 1998: Vepsäläisten etninen identiteetti ja ongelmallinen julkisuus. – Pekka Hakamies (toim.), *Ison karhun jälkeläiset* s. 141–159. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JAFFE, ALEXANDRA 2007: Minority language movements. – Monica Heller (toim.), *Bilingualism. A social approach* s. 50–69. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- JÄÄTS, INDREK 2017: Illegally denied. Manipulations related to the registration of the Veps identity in the late Soviet Union. – *Nationalities Papers* 45 s. 856–872. <https://doi.org/10.1080/00905992.2017.1315393>.
- KARJALAINEN, HEINI 2016: *Yhteisöt kontaktissa, systeemit muutoksessa. Vepsän kielen indefiniittipronominien järjestelmä*. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 142. Oulu: Oulun yliopisto.
- KARJALAINEN, HEINI – PUURA, ULRIKKA – GRÜNTAL, RIHO – KOVALEVA, SVETLANA 2013: *Karelian in Russia. ELDIA case specific report*. Studies in European Language Diversity 26. Mainz: ELDIA. <http://phaidra.univie.ac.at/o:314612> (1.6.2018).
- KLEMENTJEV, E. I. – KOŽANOV, A. A. – STROGALŠTIKOVA, Z. I. (toim.) 2007: *Вепсы. Модели этнической мобилизации. Сборник материалов и документов*. Петрозаводск: Карельский научный центр РАН.
- KUNNAS, NIINA 2013: Vienankarjalaisten kielikäsitteitä. – Pekka Suutari (toim.), *Karjala-kuvaa rakentamassa* s. 289–330. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KUZNETSOVA, NATALIA – MARKUS, ELENA – MUSLIMOV, MEHMET 2015: Finnic minorities of Ingria. The current sociolinguistic situation and its background. – Heiko F. Marten, Michael Riessler, Janne Saarikivi & Reetta Toivanen (toim.), *Cultural and linguistic minorities in the Russian Federation and the European Union. Comparative studies in equality and diversity* s. 127–167. Multilingual Education 13. Cham: Springer.
- LAAKSO, JOHANNA – SARHIMAA, ANNELI – SPILIOPOULOU ÅKERMARK, SIA – TOIVANEN, REETTA 2016: *Towards openly multilingual policies and practices. Assessing minority language maintenance across Europe*. Linguistic diversity and language rights 11. Bristol: Multilingual Matters.
- LALLUKKA, SEPPÖ 1990: *The East Finnic minorities in the Soviet Union. An appraisal of the erosive trends*. Suomalaisen Tiedeakatemia toimituksia. Series B, tom. 252. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- LINDGREN, ANNA-RIITTA 2000: *Helsingin saamelaiset ja oma kieli*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MALAKHOV, VLADIMIR – OSIPOV, ALEXANDER 2006: The category of 'minorities' in the Russian Federation. A reflection of uses and misuses. – Sia Spiliopoulou Åkermark (toim.), *International obligations and national debates. Minorities around the Baltic Sea* s. 497–544. Mariehamn: The Åland Islands Peace Institute.
- MONONEN, KAARINA 2013: *Inkerinsuomalaisten suomen kielen käyttö Pietarissa ja sen lähi-alueella*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-8657-1>.
- MÄNTYNYNEN, ANNE – HALONEN, MIA – PIETIKÄINEN, SARI – SOLIN, ANNA 2012: *Kieli-ideologioiden teoriaa ja käytäntöä*. – *Virittäjä* 116 s. 325–348.
- OMONIYI, TOPE – WHITE, GOODITH 2006: Introduction. – Tope Omoniyi & Goodith White (toim.), *The sociolinguistics of identity* s. 1–8. London: Continuum.
- O'ROURKE, BERNADETTE – RAMALLO, FERNANDO 2013: Competing ideologies of linguistic authority amongst new speakers in contemporary Galicia. – *Language in Society* 42

s. 287–305.

- PASANEN, ANNIKA 2015: *Kuávsui já peeivičuová. 'Sarastus ja päivänvalo'. Inarinsaamen revitalisaatio*. Uralica Helsingiensia 9. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. <https://www.sgr.fi/uh/uh9.html>.
- PAVLENKO, ANETA – BLACKLEDGE, ADRIAN 2004: Introduction. New theoretical approaches to the study of negotiation of identities in multilingual contexts. – Aneta Pavlenko & Adrian Blackledge (toim.), *Negotiation of identities in multilingual contexts* s. 1–33. Clevedon: Multilingual Matters.
- PIETIKÄINEN, SARI 2012: Kieli-ideologiat arjessa. Neksusanalyysi monikielisen inarinsaamenpuhujan kielielämäkerrasta. – *Virittäjä* 116 s. 410–442.
- PIMENOV, VLADIMIR – STROGALŠTŠIKOVA, ZINAIDA 1994: Vepsäläisten etnisen kehityksen ongelmista. – Kaija Heikkinen & Irma Mullonen (toim.), *Vepsäläiset tutuiksi. Kirjoituksia vepsäläisten kulttuurista* s. 19–39. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 108. Joensuu: Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos.
- PUURA, ULRIKKA 2010: Frequentative and momentative verbal derivation in Veps language. – *Linguistica Uralica* XLVI (4) s. 261–280.
- (tulossa 2018): Language modes and conversational code-switching in contemporary Veps – a microanalysis. – Magdolna Kovács, Ulriikka Puura & Outi Tánčzos (toim.), *Multilingual practices in Finno-Ugric communities*. Uralica Helsingiensia. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- PUURA, ULRIKKA – KARJALAINEN, HEINI – ZAICEVA, NINA – GRÜNTAL, RIHO 2013: *The Veps language in Russia. ELDIA case specific report*. Studies in European Language Diversity 25. Mainz: ELDIA. <http://phaidra.univie.ac.at/o:315545> (25.5.2018).
- PUURA, ULRIKKA – TÁNCZOS, OUTI 2016: Division of responsibility in Karelian and Veps language revitalisation discourse. – Reetta Toivanen & Janne Saarikivi (toim.), *Linguistic genocide or superdiversity? New and old language diversities* s. 299–325. Bristol: Multilingual Matters.
- ROMAINE, SUZANNE 2000: *Language in society. An introduction to sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- SALVE, KRISTI 1998: Vepsäläisten kansallisesta identiteetistä. – Pekka Hakamies (toim.), *Ison karhun jälkeläiset* s. 119–140. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SARESSALO, LASSI 2005: Vepsäläisestä kulttuurista, totta ja tarua. – Lassi Saressalo (toim.), *Vepsä. Maa, kansa, kulttuuri* s. 11–24. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SARHIMAA, ANNELI 2017: *Vaietut ja vaiennetut. Karjalankieliset karjalaiset Suomessa*. Tietolipas 256. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SIRAGUSA, LAURA 2012: *Vepsian language. Speaking and writing heritage language in villages and cities*. University of Aberdeen.
- SKUTNABB-KANGAS, TOVE 1988: *Vähemmistö, kieli ja rasismi*. Helsinki: Gaudeamus.
- STROGALŠTŠIKOVA, ZINAIDA 1989 = 3. И. Строгальщикова: Об этнодемографических тенденциях, социально-экономическом и культурном развитии вепсской народности. – В. В. Пименов, 3. И. Строгальщикова & Ю. Ю. Сухарско (toim.), *Проблемы истории и культуры вепсской народности* s. 27–42. Петрозаводск: Институт языка, литературы и истории Карельского филиала АН СССР.
- 2005: Vepsän kieli muutoksen kynnyksellä. – Lassi Saressalo (toim.), *Vepsä. Maa, kansa, kulttuuri* s. 171–180. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2008 = 3. И. Строгальщикова: Вепсы на рубеже XX и XXI веков по данным официальной статистики и социологических исследований. – 3. И. Строгальщикова

- (toim.), *Вепсы: на рубеже XX и XXI веков. По материалам межрегиональной научно-практической конференции «Вепсы – коренной малочисленный народ Российской Федерации: перспективы сохранения и развития» (Петрозаводск, 24–25 апреля 2008 года)* s. 57–108. Петрозаводск: Карельский научный центр РАН.
- 2016 = Зинаида Ивановна Строгальщикова: *Вепсы в этнокультурном пространстве Европейского Севера*. Петрозаводск: Карельский научный центр РАН.
- VAATTOVAARA, JOHANNA 2009: *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ZAIČEVA, NINA 2005: Vepsän kielestä ja murteista. – Lassi Saressalo (toim.), *Vepsä. Maa, kansa, kulttuuri* s. 152–162. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Verkkolähteet

- ELDIA – European Language Diversity For All. Projektin verkkosivu. <http://www.eldia-project.org/> (21.5.2018).
- Instruktsija 2009: Инструкция о порядке проведения Всероссийской переписи населения 2010 года и заполнения переписных документов. [Menettelyohjeet vuoden 2010 koko Venäjän kattavan väestönlaskennan toimeenpanosta ja väestönlaskennan asiakirjojen täytöstä.] Federalnaja služba gosudarstvennoi statistiki [Venäjän federaation tilastovirasto]. Moniste.
- Laki saamelaiskäräjistä 1995/974. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950974> (25.5.2018).
- О государственной поддержке карельского, вепсского и финского языков в Республике Карелия. <http://www.gov.karelia.ru/Karelia/1162/15.html> (21.5.2018).
- Perepis 2010 = Том 4. Национальный состав и владение языками, гражданство. [Venäjän federaation vuoden 2010 väestönlaskennan tiedot. Osa 4: Kansallinen koostumus ja kielten osaaminen, kansallisuus.] http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm (29.3.2018).
- Taulukko 4: Население по национальности и владению русским языком по субъектам Российской Федерации [Väestön kansallisuus ja venäjän kielen osaaminen itsehallinnollisilla alueilla Venäjän federaatiossa].
- Taulukko 20: Владение языками населением коренных малочисленных народов Российской Федерации [Venäjän federaation vähälukuisten alkuperäiskansojen kielten osaaminen].
- Taulukko 21: Владение языками населением коренных малочисленных народов Российской Федерации по отдельным субъектам Российской Федерации [Venäjän federaation vähälukuisten alkuperäiskansojen kielten osaaminen itsehallinnollisilla alueilla].
- Taulukko 22: Население коренных малочисленных народов Российской Федерации по родному языку [Venäjän federaation vähälukuisten alkuperäiskansojen äidinkieli].
- Taulukko 23: Население коренных малочисленных народов Российской Федерации по родному языку по отдельным субъектам Российской Федерации [Venäjän federaation vähälukuisten alkuperäiskansojen äidinkieli itsehallinnollisilla alueilla].
- Taulukko 25: Население коренных малочисленных народов Российской Федерации по территориям преимущественного проживания, возрастным группам и полу [Venäjän federaation vähälukuisten alkuperäiskansojen asuma-alueet, ikäryhmät ja sukupuoli].

Liite

ELDIA-haastattelujen alkuperäisistä tunnuskoodista (Puura ym. 2013) on tekstissä säilytetty ainoastaan viimeinen osa, joka koostuu järjestysnumerosta ja sukupuolen tunnuksesta (esim. 01F). Seuraavassa on sekä yksilö- että ryhmähaastattelujen alkuperäiset koodit. Ryhmähaastatteluissa kullakin haastatellulla on oma koodinsa, jossa alku on kaikilla sama ja loppu yksilöivä osa.

Yksilöhaastattelu, nainen 18–29 vuotta: RU-VEP-IIAG1F

Yksilöhaastattelu, nainen 30–49 vuotta: RU-VEP-IIAG3F

Ryhmähaastattelu, 18–29-vuotiaat: RU-VEP-FG-AG1-

Ryhmähaastattelu, 30–49-vuotiaat: RU-VEP-FG-AG2AG3-

Ryhmähaastattelu, yli 65-vuotiaat: RU-VEP-FG-AG5-

SUMMARY

Knowing the minority language, mother tongue, roots or passport? Identifying as Veps in the 21st century

This article examines the linguistic and ethnic identification of speakers of the Veps language in 21st-century data. Earlier research has considered a knowledge of the Veps language an essential marker of being Veps. Instead, population censuses suggest that there is a significant group of people identifying as Veps without knowing the Veps language at all. Through analysing the results of a sociolinguistic survey and interview data, this study aims at unfolding the importance Veps speakers place on knowing the Veps language, the role of Veps as a mother tongue, Veps ancestry, and Veps nationality (indicated in passports) in identifying as Veps.

Two data sets drawn from different speech communities are studied: firstly, rural users of Veps vernaculars who are typically not literate in the Veps language, and secondly, the so-called Veps elite or intelligentsia located predominantly in the city of Petrozavodsk and connected to the Veps revitalisation movement. The analysis of the data suggests that although the Veps language is seen as the most central factor in self-identification, definitions of language skills vary between the two groups as well as within them. Veps as a mother tongue is perceived as a matter of heritage, not one's choice. Official implications of nationality marked in passports are given impor-

tance, but there are different experiences of one's possibilities in affecting the choice of nationality in multilingual and multi-national contexts. The data suggests that Veps speakers hold relatively liberal ideas on community membership and do not draw strict lines in defining who is allowed to consider themselves Veps.

Vähemmistökielen osaaminen, äidinkieli, juuret vai passi? Vepsäläiseksi identifioituminen 2000-luvulla

Artikkeli käsittelee vepsänpuhujien kielellistä ja etnistä identifikaatiota. Aiemmassa tutkimuksessa vepsän kieltä on pidetty vepsäläisyyden ensisijaisena kriteerinä. Väestönlaskentatiedot kuitenkin osoittavat, että erityisesti Karjalan tasavallassa elää suuri joukko vepsäläisiksi itsensä mieltäviä, jotka eivät osaa vepsää. Tutkimuksessa tarkastellaan kyselytutkimuksen tulosten sekä haastattelujen ideologiakriittisen analyysin kautta vepsänpuhujien käsityksiä siitä, mikä on vepsän kielen merkitys etniseksi vepsäläiseksi identifioitumiselle. Fokuksessa on neljä aineistosta nousevaa teemaa: vepsän kielen osaaminen, vepsä äidinkielenä, passiin merkitty kansallisuus ja vepsäläiset sukujuuret.

Tutkimuksessa erotetaan kaksi vepsänpuhujien ryhmää: puhekielistä varieteettia käyttävät kylävepsäläiset, jotka eivät osaa lukea vepsää, sekä vepsän nuoren standardikielen kanssa tekemisissä olevat koulutetut Petroskoin vepsäläiset. Ensimmäistä ryhmää edustavat aineistossa 143 keskivepsäläistä, joiden elinympäristö on yhä vepsänkielinen ja joista suurin osa on molempien vanhempiensa puolelta vepsäläistaustaisia. Jälkimmäistä ryhmää tarkastellaan ELDIA-projektissa saatujen tulosten valossa sekä projektin puitteissa tehtyjä haastatteluja lähemmin analysoiden.

Aineiston analyysi osoittaa, että vaikka vepsän kielen taitoa voi pitää keskeisimpänä vepsäläisyyden määrittäjänä, se ymmärretään usealla eri tavalla. Kielitaidoksi voi riittää passiivinen kielen ymmärtäminen; laajimmillaan se kattaa myös standardikielen hallinnan. Kun kyse on äidinkielen määrittelystä, vepsän osalta vedotaan useimmin alkuperäkriteeriin, ei niinkään vepsän ensisijaisuuteen käyttökielenä. Passiin merkitty vepsäläinen tai venäläinen kansallisuus koetaan merkittäväksi seikaksi, mutta haastateltavien kokemukset siitä, missä määrin he ovat voineet itse valita kansallisuutensa, vaihtelevat. Vepsänpuhujat suhtautuvat liberaalisti vepsäläisten juurten määrittelyyn, eikä tutkimus anna viitteitä siitä, että yhteisöt pyrkisivät rajaamaan jäsenyyttään niiltä, jotka haluavat olla vepsäläisiä.

Kirjoittajan yhteystiedot (address):
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Kirjoittaja on vepsän kielen väitöskirjatutkija Helsingin yliopistossa.